İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI

EKONOMİ BEKLENTİ ENDEKSİ

2022

KARŞILAŞILAN SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

YAYINA HAZIRLAYAN PROJE EKİBİ

Prof.Dr. Nazım EKREN

Prof.Dr. Elçin AYKAÇ ALP

Dr.Mefule FINDIKÇI ERDOĞAN

Kübra Hatice BİLDİK

İSTANBUL

İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI

EKONOMİ BEKLENTİ ENDEKSİ 2022

KARŞILAŞILAN SORUNLAR-ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

YAYINA HAZIRLAYAN PROJE EKİBİ

Prof. Dr. Nazım EKREN
Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP
Dr. Mefule FINDIKÇI ERDOĞAN
Kübra Hatice BİLDİK

Bu çalışma, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) ile İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi (DÜPA) Ekonomi ve Finans Uygulama Araştırma Merkezi (EFAM) tarafından hazırlanmıştır.

İSTANBUL

Bu kitabın bütün yayın hakları İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na aittir. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'nın yazılı izni alınmadan kitabın tümü ya da bir kısmı basılamaz, dijital ortama aktarılamaz.

"İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Ekonomi Beklenti Endeksi ve Karşılaşılan Sorunlar-Çözüm Önerileri" adlı bu kitap İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası tarafından yayınlanmış olup ücretsiz dağıtılmaktadır.

Baskı-Cilt:
Elma Matbaacılık Yayın Kırtasiye San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 567 30 67 - info@elmamatbaa.com
Sertifika No. 47205

978-605-73990-5-2 (Karton Kapaklı)

Birinci baskı Mayıs 2023 /500 Adet

SUNUŞ

Bu çalışma, Odamızın İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin kıymetli akademisyenleri ile birlikte yıllardır devam ettirdiği "Yeminli Mali Müşavirler Ekonomik Beklenti Endeksi" çalışmalarının 2022 yılı sonu itibariyle elde ettiği sonuçları göstermektedir.

Elinizdeki kitap, tüm dünyayı gerek ekonomik/mali, gerekse sosyo-psikolojik yönden etkisi altında bırakan pandemi sürecinin bir miktar yavaşlayıp kontrol altına alındığı dönemlerde gerek güncelin, gerekse de beklentilerin nasıl etkilendiğini değerlendirmektedir.

Ekonomik yaşamdaki firmalarınızın içinde yer alıp onları süreçler itibariyle herkesten daha yakından izleme imkânı Yeminli Mali Müşavir üyelerimizin belirlemeleri ve tespitleri üzerinden İstanbul Ticaret Üniversitesi akademisyenlerinin yaptıkları değerlendirmeler bu çalışmanın esasını oluşturmaktadır.

Yeminli Mali Müşavirlik kurumu, halen pandemi dışında da sıkıntıları olan ekonomimizin bir an önce bu çemberi kırması ve topluca refaha ulaşabilmemiz için hem firmalarımızın hem kamu ekonomimizin nabzını tutabilen ve bu birikiminin verdiği imkân ve güvenle "sorumluluk üstlenen", üstlendiği sorumluluğu büyük bir ısrar ve gayretle sonuçlandırmaya çalışan bir kurumdur.

Bu vesile ile, bütün bu konularla ilgilenen tüm bileşenlerimiz olan kamu kurumları, akademisyenler ve ekonomimizin diğer seçkin kurumlarının her zaman bizimle temas kurarak bunları edinebileceğini, içeriklerini kullanabileceklerini ve bizimle iş birliğine girebileceklerini belirtmek isteriz.

Saygılarımızla,

H. İbrahim AKTAN
İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası
Başkanı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
SUNUŞ	iii
TABLOLAR	Vİ
ŞEKİLLER	Viii
ÖNSÖZ	Vİ
GİRİŞ	
1. İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER BEKLENTİ ENDEKSİ	1
1.1. Amaç	1
1.2. Kapsam	2
1.3. Endeks Hesaplamasında Uygulanan Esaslar	2
1.3.1. Ağırlıklandırma	2
1.3.2. Bileşik Endeksin Hesaplanması	
1.4. Bileşik Beklenti Endeks Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Mukayeseli Analizi	3
1.5. Firmaların Ölçeklerine Göre Beklentilerinin Değerlendirilmesi	8
1.5.1. Firmaların Çalışan Sayısına Göre Beklentileri	8
1.5.2. Firmaların Ciro Düzeyine Göre Beklentileri	14
1.6. Sektörlere Göre Beklentilerin Değerlendirilmesi	20
2. İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI BEKLENTİ ENDEKSİ TESPİT EDİLEN BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	25
2.1. Toplulaştırılmış Başlıca Sorunları ve Çözüm Önerileri	25
2.2. Firmaların Çalışan Sayısına Göre Beklentileri	26
2.2.1. Küçük Ölçekli Firmalar	26
2.2.2. Orta Ölçekli Firmalar	27
2.2.3. Büyük Ölçekli Firmalar	28
2.3. Ciro Düzeyine Göre Firmaların Sorun Ve Çözüm Önerileri	30
2.3.1. Küçük Ölçekli Firmalar	30
2.3.2. Orta Ölçekli Firmalar “10 – 50 Milyon TL”	31
2.3.3. Büyük Ölçekli Firmalar “50 Milyon TL”	33
2.4. Sektörlere Göre Sorun Ve Çözüm Önerileri	34
2.4.1. İnşaat Sektörü	34
2.4.2. Otomotiv Sektörü	35
2.4.3. Tekstil Sektörü	36
2.4.4. Turizm Sektörü	37
2.4.5. Madencilik ve Enerji Sektörü	38
2.4.6. Finans Sektörü	39
2.4.7. İmalat Sektörü	40

2.4.8. Ticaret Sektörü **42**
2.4.9. Bilişim Sektörü 43
2.4.10. Sağlık Sektörü 44
2.4.11. Lojistik ve Taşımacılık Sektörü 45
2.4.12. Gıda ve Tarım Sektörü 46
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 48

TABLOLAR

Sayfa No.

Tablo 1. Endeks Göstergelerine İlişkin Ağırlıklar 2
Tablo 2. İYMMO Beklenti Endeksi ve Güven Endeksleri 6
Tablo 3. Çalışan Sayısına Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi 9
Tablo 4. Ciro Düzeyine Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi..... 15
Tablo 5. Sektörlere Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi 2017-2022 ... 23

ŞEKİLLER

Sayfa No.

Şekil 1. İYMMO Bileşik Endeksi..... 5
Şekil 2. 2017-2022 Dönemi Bileşik Endeksi Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 7
Şekil 3. 2017-2022 Dönemi Bileşik Endeksi Negatif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler..... 8
Şekil 4. 2017-2021 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (50 Kişiden Az) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler..... 10
Şekil 5. 2017-2022 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (50 Kişiden Az) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler..... 11
Şekil 6. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (50 – 250 Kişi) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler..... 11
Şekil 7. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (50 – 250 Kişi) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler..... 12
Şekil 8. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (250 Kişiden Fazla) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 13
Şekil 9. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (250 Kişiden Fazla) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 13

Şekil 10. 2017-2022 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (0 -10 Milyon TL) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 16
Şekil 11. 2017-2022 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (0 -10 Milyon TL) Bileşik Endeksini Negatif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 16
Şekil 12. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (10 -50 Milyon TL) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 17
Şekil 13. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (10 - 50 Milyon TL) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 18
Şekil 14. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (50 Milyon Tl Üzeri) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 18
Şekil 15. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (50 Milyon TL Üzeri) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler 19
Şekil 16. Sektörlere Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi 24
Şekil 17. 2019-2022 Yıllarında Karşılaşılan Başlıca Sorunlar 25
Şekil 18. 2019-2022 Yılları Arasında "50 Kişiden Az" Çalışana Sahip Firmaların Başlıca Sorunları 26
Şekil 19. 2019-2022 Yılları Arasında "50-250 Kişi" Çalışana Sahip Firmaların Başlıca Sorunları 27
Şekil 20. 2019-2022 Yılları Arasında "250 Kişiden Fazla" Çalışana Sahip Firmaların Başlıca Sorunları 29
Şekil 21. 2019-2022 Yılları Arasında "0-10 Milyon TL" Ciro Düzeyine Sahip Firmaların Başlıca Sorunları 30
Şekil 22. 2019-2022 Yılları Arasında "10-50 Milyon TL" Ciro Düzeyine Sahip Firmaların Başlıca Sorunları 32
Şekil 23. 2019-2022 Yılları Arasında "50 Milyon TL Üstü" Ciro Düzeyine Sahip Firmaların Başlıca Sorunları 33
Şekil 24. 2019-2022 Yılları Arasında İnşaat Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 34
Şekil 25. 2019-2022 Yılları Arasında Otomotiv Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 35
Şekil 26. 2019-2022 Yılları Arasında Tekstil Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 36
Şekil 27. 2019-2022 Yılları Arasında Turizm Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 37

Şekil 28. 2019-2022 Yılları Arasında Madencilik ve Enerji Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 38
Şekil 29. 2019-2022 Yılları Arasında Finans Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 40
Şekil 30. 2019-2022 Yılları Arasında İmalat Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 41
Şekil 31. 2019-2022 Yılları Arasında Ticaret Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 42
Şekil 32. 2019-2022 Yılları Arasında Bilişim Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 43
Şekil 33. 2019-2022 Yılları Arasında Sağlık Sektöründe Görülen Başlıca Sorunlar 44
Şekil 34. 2019-2022 Yılları Arasında Lojistik ve Taşımacılık Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar 45
Şekil 35. 2019-2022 Yılları Arasında Gıda ve Tarım Sektöründe Görülen Başlıca Sorunlar 46

ÖNSÖZ

2017 yılından beri İstanbul Ticaret Üniversitesi ile İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) işbirliği içerisinde Ekonomi Beklenti Endeksi çalışmalarını yürütülmektedir. Bu endeks, İYMMO'ya kayıtlı olan yeminli mali müşavirlere uygulanmakta olan anket verilerinin üniversitemizce değerlendirilmesi ve analiz edilmesi sonucu yılda iki defa rapor olarak yayınlanmaktadır.

Beklenti endeksinin bilgi birikiminin ve bulgularının COVID-19 salgın süreci ile birlikte değerlendirilmiş olan Nisan 2020 döneminde salgın sürecini ele alan ilk kitap yayınlanmıştır. 2021 yılında ise 2017 yılından itibaren elde edilen tüm sonuçların okuyucuya sunulduğu bir kitap çalışması yayınlanmıştır. Bu kitap ile birlikte her yıl ilgili yılın sonunda kümülatif sonuçların değerlendirilerek yayınlandığı seri başlamıştır. Bu çalışma ise yıllık değerlendirmenin yapıldığı ancak tek bir yıl değil, 2017 yılından itibaren tüm verilerin okuyucuya sunulduğu serinin üçüncü kitabıdır.

İYMMO desteği ile elde edilen veri ve bilgiler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi ile Ekonomi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne iletilmektedir. Üniversitemizde merkezlerin iş birliği ile değerlendirilen bu veri ve bilgiler sonucu ekonomik beklentiler hakkında gösterge niteliği taşıması hedeflenen İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Ekonomi Beklenti Endeksi oluşturulmaktadır. Hazırlanan endeks firma büyüklüklerine ve sektörlere göre analiz edilmektedir. Firma büyüklükleri ciro düzeyi ve çalışan sayısı olmak üzere iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Değerlendirme Büyük, Orta ve Küçük Ölçekli firmalar olarak sınıflandırılmak suretiyle yapılmaktadır. Ayrıca firmaların faaliyet gösterdikleri sektörlere göre de değerlendirmeler çalışmada yer almaktadır. Yapılan çalışmaların sonunda elde edilen iki rapordan ilki, ilgili üç aylık dönemdeki mevcut ekonomik durum ve gelecek üç aylık beklenti ortamına ilişkin verileri içerirken diğeri yeminli mali müşavirler tarafından sunulan, firmaların karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara dair çözüm önerilerini yansıtmaktadır.

Bu kitap ise 2017 yılından itibaren Ekonomi Beklenti Endeksi çalışmasına ilişkin tüm metodolojik bilgi ve bulguları içeren bir kaynak olarak hazırlanmıştır. Kitap içinde iki bölüm halinde sunulan bilgiler birinci bölümde bir öncü gösterge niteliğinde ekonominin geneline dair beklentileri, ikinci bölümde daha detaylı resmi görebilmek adına 12 sektöre ilişkin sorun ve çözüm önerilerine ilişkin bulguları içermektedir. Dolayısıyla kitap hem makro seviyede hem de sektör ve firma düzeyinde kıymetli bilgiler içermektedir.

Çalışmayı yürüten İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na ve kitabın yazarları Prof. Dr. Nazım Ekren, Prof. Dr. Elçin Aykaç Alp, Dr. Mefule Fındıkçı Erdoğan ve Kübra Hatice Bildik'e teşekkür ediyor, çalışmanın faydalı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Ömer TORLAK

İstanbul Ticaret Üniversitesi Rektörü

GİRİŞ

Uluslararası sistemin 2022 yılında yaşanan gelişmeler ışığında gündeminin değişime uğradığı görülürken ekonomik manada da iş ve işlemler üzerindeki olumsuz etkilerinin artmıştır. Pandemiden arta kalan etkilerin küresel çapta azalmasına karşın Rusya ve Ukrayna arasında ortaya çıkan savaş iki ülkeyle de ekonomik bağlantısı yüksek olan Türkiye'yi derinden etkilemiştir. Küresel toparlanmanın yaşanmasının beklendiği bu dönemde, savaşın varlığı toparlanma beklentilerini sekteye uğratmıştır. Tedarik zincirindeki aksama özellikle ihracat yapan firmaların ciddi sorunlar yaşamasına sebep olurken belirli mal kalemlerindeki fiyatların hızlı yükselişinin arkasındaki nedenlerden birisi hâline gelmiştir. Buna karşın, yükselen enflasyon ve döviz kurunun farklı ölçeklerdeki ve farklı sektörlerdeki firmaları farklı nedenlerden ötürü sarstığı bulgulanmıştır. Firmalara dair öngörülerin yapılabilmesinin zorlaştığı belirtilirken, pandemi döneminde yaşanan sorunlarla kıyaslandığında 2022 yılı itibariyle gündemde olan sorunların yavaş yavaş değiştiği görülmektedir. Uluslararası sistemde ortaya çıkan farklı krizlerin arz ve talep yönlü etkileri göz önüne alındığında farklılıkların olması doğal görünürken krizin ortaya çıktığı kanal fark etmeksizin çözümün kamu otoritesi tarafından beklenmesi ise liberal piyasada devlet etkisinin arttırılmasına işaret eder ve bu noktada piyasa beklentisinden farklılık göstermesiyle dikkat çekmektedir.

Milenyumdan bu yana geçen 22 yılda, ülkelerin karşılıklı bağımlılıklarının artmasına karşın farklı krizlerde -Küresel Finans Krizi, 2019 Pandemi Krizi ve 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı- piyasaların farklı tepkiler ürettiği gözlemlenmiştir. Devlet destekleri, pandemi boyunca devam ederken özellikle hem hanehalkının hem de üreticilerin krediye erişim imkânlarının önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Tedarik zincirindeki aksamalar, enflasyonun yükselmesi ve TL'nin döviz karşısında değer kaybedişi firmaların satış ve stok politikalarının yeniden değerlendirilmesi üzerinde etkili olan faktörler arasındadır. Uluslararası sistemin iş birliğinden çatışmaya doğru kayışının dünya ekonomisi üzerindeki negatif etkisi göz önüne alındığında iş birliği şartlarının yeniden sağlanabilmesi için ilgili aktörlerin politika tasarımlarını ortak çıkarlar çerçevesinde şekillendirmeleri gerekmektedir.

Bu tarz bir dönüşüm sürecinde ekonomideki aktörler yaşanan sorunları farklı çözüm önerileri üretme arayışındadırlar. Korumacı politikaların arttırıldığı pandemi döneminin ardından ekonomilerin yeni normale dönüşlerinde gecikmeler yaşandığı görülmüştür. Sürecin dengeli yürütülmesi adına ekonominin önemli aktörlerinden birisi olan firmaların bu sürece dair beklentilerinin ne yönde değiştiği ve geleceğin belirsizliği karşısında nasıl pozisyon aldığının tespit

edilmesi bir gerekliliktir. Ekonomik Beklenti Endeksi verilerine göre, firmaların konjonktürel dönemde nasıl beklentiler içerisinde olduğu ve bu beklentilerin karşılanması için önerdikleri çözümler incelenmiştir. Bu çalışma, anketlerin uygulanmaya başladığından bu yana geçen zaman göz önünde tutularak yıllık verilerin nasıl bir değişim gösterdiği ele almıştır[1].

[1] Endeksin uygulanmaya ilk başladığı yıl olan 2017 verileri 3. ve 4. çeyrekten oluşmaktadır. 2018, 2019, 2020, 2021 ve 2022 verileri 1., 2., 3. ve 4. çeyrekleri içerecek şekilde derlenmiştir.

1. İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER BEKLENTİ ENDEKSİ

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) ile İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi ile Ekonomi (DÜPA) ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi (EFAM) tarafından yürütülmekte olan çalışma kapsamında ekonomik beklentileri yansıtan gösterge niteliğinde bir endeks oluşturulması planlanmıştır. Çalışmada, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı yeminli mali müşavirlere uygulanmak üzere anketler düzenlenmiş ve anketlerden elde edilen sonuçlar neticesinde "İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi" oluşturulmuştur.

1.1. Amaç

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi; şirketler için bir erken uyarı sistemi oluşturma, reel ekonomik beklentileri özet şekilde sunacak bir endeksi ortaya çıkarma, endeksten elde edilen bulguları izleme ve değerlendirme, karar alıcı ve uygulayıcılara veri ve bilgi desteği sağlama amacı ile üretilmektedir.

Elde edilmesi planlanan endeksin altışar aylık periyotlarla yayınlanması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda içinde bulunulan 3 aylık dönemde mevcut ekonomik durumun saptanması ve gelecek 3 aylık beklentinin elde edilmesi öngörülmektedir.

1.2. Kapsam

Endeks, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı olan ve aralarından rastsal olarak seçilen yeminli mali müşavirler tarafından cevaplanan anketlerden elde edilen verilerle hesaplanmaktadır.

Anket yeminli mali müşavirlerin takip etmekte olduğu firmalardan hareketle sunacağı; ciro beklentisi, stok beklentisi, çalışan sayısı beklentisi, şüpheli alacak beklentisi, tahakkuk edecek kurumlar vergisi beklentisi, öz kaynak beklentisi, yabancı kaynak kullanım beklentisi, faaliyet kârı beklentisi ve faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi üzerine değerlendirmelerini kapsamaktadır.

Kapsam dâhilinde firmaların boyutlarının büyük, orta ve küçük firmalar olmak üzere sınıflandırılarak incelenmesi planlanmıştır. Ayrıca sektörler itibariyle; inşaat, otomotiv, tekstil, turizm, madencilik-enerji, bankacılık ve finans, imalat, ticaret, bilgi ve iletişim, sağlık, lojistik ve taşımacılık, gıda-tarım sektörleri olmak üzere 12 farklı gruplama yapılmıştır.

1.3. Endeks Hesaplamasında Uygulanan Esaslar

Endeksin hesaplamasında her bir değişkenin ekonomik beklentilere etkisinin ağırlıkları ve etki yönünün belirlenmesi için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşü, yeminli mali müşavirler arasından rastsal olarak uygulanan "uzman anketi" ile elde edilmiştir.

1.3.1. Ağırlıklandırma

Bileşik endeksin hesaplamasında kullanılan alt göstergelerin uzman anketleri sonucu elde edilen ağırlıkları Tablo 1'de yer almaktadır. Pozitif etkili endeks göstergelerinin toplam ağırlığı 0.76 olmakla beraber en yüksek ağırlık ciro düzeyine verilmiştir. Negatif etkili endeks göstergelerinde en yükse ağırlık ise şüpheli alacak olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Endeks Göstergelerine İlişkin Ağırlıklar

Endeks Göstergeleri	Etki Yönü	Etki Ağırlığı
Ciro düzeyi	Pozitif	0,279
Faaliyet karı düzeyi	Pozitif	0,172
Çalışan sayısı	Pozitif	0,142
Öz kaynak düzeyi	Pozitif	0,137
Tahakkuk edecek kurumlar vergisi düzeyi	Pozitif	0,030
Şüpheli alacak düzeyi	Negatif	0,130
Yabancı kaynak kullanım durumu	Negatif	0,072
Stok düzeyi	Negatif	0,025
Faaliyet dışı gelir düzeyi	Negatif	0,014

1.3.2. Bileşik Endeksin Hesaplanması

Anket sonucunda elde edilen verilerle bir dağılım endeksi hesaplanmaktadır. Hesaplamada kullanılan yöntem; pozitif etki eden göstergeler için, artış bekleyen anket katılımcılarının yüzdesi ve değişim beklemeyen katılımcıların yüzdesinin yarısı toplanarak elde edilir. Formül ile gösterimi;

$$\frac{\left[(\text{"Artış" bekleyenlerin sayısı}) + {}^{1}/_{2}\,(\text{Aynı" kalmasını } \textit{bekleyenlerin sayısı})\right] * 100}{\textit{Toplam cevaplanan anket sayısı}}$$

şeklinde yapılabilir. Endekse negatif etki eden göstergeler için ise azalış bekleyen anket katılımcılarının yüzdesi ve değişim beklemeyen katılımcıların yüzdesinin yarısı toplanarak hesaplanır. Formül ile gösterimi;

$$\frac{\left[\text{("Azalış" bekleyenlerin sayısı)} + {}^{1}/_{2}\,\text{(Aynı" kalmasını } \textit{bekleyenlerin sayısı}\right] * 100}{\textit{Toplam cevaplanan anket sayısı}}$$

şeklinde yapılabilir.

1.4. Bileşik Beklenti Endeks Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Mukayeseli Analizi

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı olan ve aralarından tesadüfi olarak seçilen yeminli mali müşavir tarafından cevaplanan anketlerden hareketle III. çeyrek 2017 – IV. çeyrek 2022 dönemi için "İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi" hesaplanmaktadır.

Bileşik endeks hesaplama formülüne göre; 50 değeri endekste bir değişiklik olmadığını, 50'nin üzerinde gerçekleşen bir değer endekste artış olduğunu ve 50'nin altında gerçekleşen bir değer ise endekste azalış olduğunu göstermektedir. Bir sonraki üç aylık döneme ilişkin hesaplanan bileşik endeks 50 değerinin üzerinde ise geçen üç aylık döneme göre ekonomide canlanma (genişleme) beklendiğine işaret etmektedir.

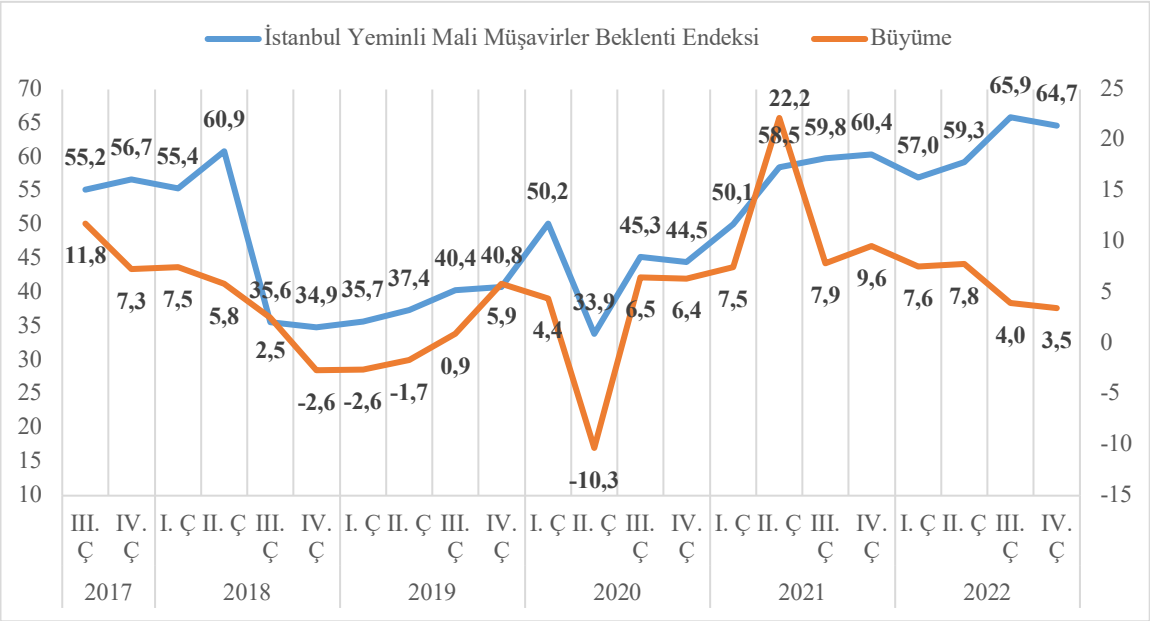
Tablo 2'de 2017 üçüncü çeyrek döneminden 2022 dördüncü çeyrek endeks değerine kadar hesaplanmış olan İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Beklenti Endeksi değerleri yer almaktadır.

2017 yılı üçüncü çeyrekte 55.2 seviyesi ile başlayan endeks 2018 ikinci çeyreğe kadar 60.9 seviyelerine kadar yükselmiş daha sonra kesin düşüş yaşayarak 2018 son çeyrekte 34.9 seviyesine kadar gerilemiştir. 2019 yılı ile birlikte artış eğilimini taşıyan ancak eşik değerin altında kalan endeks, 2020 yılının ikinci çeyreğinde pandeminin de etkisi ile tarihinin en düşük seviyesi olan 33.9 değerine gerilemiştir. Pandemi döneminde sağlanan şirketlere sağlanan teşvikler ile birlikte ekonominin toparlanması beklentilere de yansımış 2021'in ilk çeyreği ile birlikte 50 seviyesine yükselmiş ve 2021 son çeyrekte 60.4 değerine ulaşmıştır. 2022 I. çeyrek döneminde bileşik endekste elde edilen 57.0 değeri ile ekonomik göstergelerde bir önceki döneme göre genişleme olacağına işaret etmektedir. 2021 II. çeyrekte ise elde edilen 59.3 endeks değeri ise genişlemenin devam edeceğini

göstermektedir. Ayrıca 2020 yılının son çeyreğine göre 2022 yılının ilk çeyreğinde ekonomik beklentilerde az da olsa bir düşüş olmasına rağmen 2022 yılının ikinci çeyreğinde endeks yeniden artış eğilimine girmiştir. 2022 yılının ikinci yarısında beklentiler 50 baz puanın üzerinde değer almaktadır. 2022 yılı III. çeyrek döneminde bileşik endeks değeri 65,9 olarak gerçekleşmiş ve ekonomik genişlemenin bir önceki döneme göre genişleme olacağının sinyalini vermektedir. 2022 yılı IV. çeyrekte ise 64,7 olarak gerçekleşen endeks değeri bir önceki döneme göre genişlemenin devam edeceğini ancak hız keseceğini göstermektedir. Başka bir ifade ile yeminli mali müşavirlere göre 2022 yılında ekonomik aktiviteye ilişkin beklentilerin eğilimi pozitif yönlüdür.

2017-2022 döneminde bileşik endeksin GSYH büyüme oranına göre kompozisyonu incelendiğinde, ekonominin toplam seyrini ifade eden büyüme rakamları ile benzer hareketler izlediği ifade edilebilir. Ancak GSYH büyüme oranının hesaplama metodolojisi ve endeks hesaplama metodolojisi farklılık gösterdiği için iki göstergenin aynı eğilimleri izlemesi koşulu söz konusu değildir. Önemli olan endeksin büyüme oranındaki kırılganlıklar için bir sinyal üretebilme kapasitesinin olmasıdır. Sektörlerdeki ekonomik/ticari değişim ve dönüşüme birincil verilerle hâkim olan yeminli mali müşavirlerin görüşlerinin yansıtıldığı bileşik endeksin, Türkiye ekonomisinin seyrini yansıttığını ifade etmek böylece mümkündür. Ekonomik gelişmeyi takip etmek için bir sinyal niteliği taşıyan endeksin özellikle 50 baz puanın altında değer aldığı dönemlerde ekonominin genel gidişatındaki sorunları yansıttığı gözlemlenmiştir. Buna binaen bileşik endeksin, özellikle 2018 yılının II. ve 2020 yılının II. çeyreğinde yaşanan ekonomik daralmayı yakaladığı görülmektedir.

IYMMO Bileşik Endeksi'nin 2022 yılındaki genel seyri büyümede dönemsel olarak kısmı düşüşler olsa da ekonomik aktivitenin devam edeceğine dair sinyal vermektedir. Özetle, 2022 yılının ilk üç çeyreğinde büyüme oranın artış eğiliminde olacağı ancak son çeyrekte büyüme eğiliminde önceki dönemlere göre azalış olabileceğine yönelik sinyal vermiştir. Nitekim Türkiye ekonomisi yılın ilk yarısında büyüme eğilimi göstermiş ancak Rusya-Ukrayna Savaşı'nın da etkisi ile üçüncü çeyrek itibari ile büyüme hızı düşmüştür. Üçüncü çeyrekte yaşanan büyüme hızındaki düşüş, tüm dünyada yüksek enflasyona karşı merkez bankalarının aşırı yüksek faiz oranlarıyla karşılık vermesi sonucu oluşan resesyon sürecinin ilk etkileri olarak dış ticaret dengelerinde bozulmalar ortaya çıkmıştır. Bu durum ülkelerin büyüme hızına yansımıştır.

Şekil 1. İYMMO Bileşik Endeksi

Literatürde mevcut güven endeksleri ile İYMMO bileşik beklenti endeksi birlikte ele alındığında, genel ekonomik gidişat hakkında beklentileri yansıtan Ekonomi Güven Endeksi ve reel sektörün beklentilerini yansıtan Reel Sektör Beklenti Endeksi ile paralel eğilim göstermektedir. Ayrıca bileşik endeks İstanbul Sanayi Odası Satın Alma Yöneticileri Endeksi (ISO PMI) ve MÜSİAD Satın Alma Müdürleri Endeksi (SAMEKS) ile de benzerlikler arz etmektedir. Özellikle I. Ç. 2018 - I. Ç. 2021 döneminde eğilimleri aynı olan endeksler, 2021 yılı ikinci çeyrek itibari ile ayrışmaktadır. Ekonomi Güven Endeksi ve ISO PMI dışındaki tüm endekslerin eşik değerin üzerinde olduğu görülmekle birlikte 2022 yılının ikinci yarısı endeksler bazında değerlendirildiğinde 2022 yılının ilk çeyreğine göre ekonomik beklentilerin azalış eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Ancak MUSIAD SAMEKS endeksi ikinci çeyrek itibari ile diğer endekslerden ayrışmakta IYMMO endeksi ile benzer seyir izlemektedir. İlgili endekslerin açıklanma süreçleri aylık olarak gerçekleştiğinden dolayı 2022 yılının geneli için endeksler karşılaştırmalı olarak değerlendirilememektedir. Ancak bu durum IYMMO Ekonomi Beklenti Endeksi'nin 2022 yılında beklentilerin eğilimi hakkında önceden referans bilgi niteliği olmasına da olanak sağlamaktadır.

Tablo 2. İYMMO Beklenti Endeksi ve Güven Endeksleri

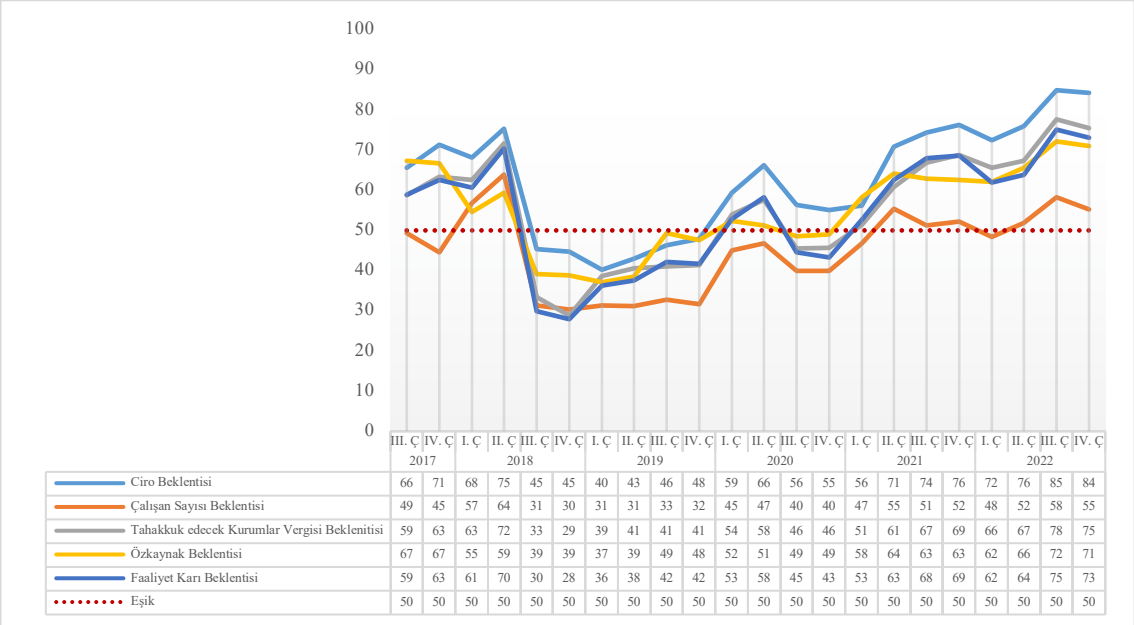
		İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Beklenti Endeksi**	Ekonomi Güven Endeksi*	Reel Kesim Güven Endeksi*	ISO-PMI Türkiye**	MUSIAD SAMEKS**
2017	III. Çeyrek	55,2	107,7	109,7	54,1	56,9
	IV. Çeyrek	56,7	105,8	110,4	53,5	52,3
2018	I. Çeyrek	55,4	106,7	110,4	54,4	53,8
	II. Çeyrek	60,9	101,5	105,3	47,4	54,5
	III. Çeyrek	35,6	93,1	96,1	46,0	48,8
	IV. Çeyrek	34,9	87,9	95,2	44,4	45,4
2019	I. Çeyrek	35,7	89,2	97,2	45,9	45,0
	II. Çeyrek	37,4	90,7	98,1	46,7	44,3
	III. Çeyrek	40,4	92,3	99,5	48,2	45,8
	IV. Çeyrek	40,8	97,9	106,3	49,3	51,0
2020	I. Çeyrek	50,2	98,0	103,9	50,6	47,8
	II. Çeyrek	33,9	66,9	75,2	42,7	42,1
	III. Çeyrek	45,3	92,2	103,4	54,7	52,1
	IV. Çeyrek	44,5	96,4	109,2	52,0	50,3
2021	I. Çeyrek	50,1	97,4	109,3	52,9	52,9
	II. Çeyrek	58,5	95,3	108,1	49,8	52,5
	III. Çeyrek	59,8	102,4	112,5	53,5	50,4
	IV. Çeyrek	60,4	100,9	111,1	51,8	52,5
2022	I. Çeyrek	57,0	99,0	110,0	50,1	52,4
	II. Çeyrek	59,3	95,8	106,4	48,8	54,4
	III. Çeyrek	65,9	94,6	101,4	47,1	52,3
	IV. Çeyrek	64,7	97,7	101,6	46,7	53,3

*İlgili değişkenin 100 eşik değerini göstermektedir. Aylık olarak açıklanan değişkenin üçer aylık ortalaması alınarak hesaplanmıştır.
** İlgili değişkenin 50 eşik değerini göstermektedir. Aylık olarak açıklanan değişkenin üçer aylık ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Bileşik endeksin alt bileşenleri bakımından incelenmesi, süreçteki değişimlerin sadece manşet değerlerden değil detay veriler üzerinden okunmasına imkan oluşturmaktadır. Çalışmada ortaya konan bileşik endeks, farklı ağırlıklara sahip dokuz alt göstergenin bir araya getirilmesi ile oluşturulmaktadır. Endekse dâhil olan alt göstergeler endekse etki yönüne göre iki grupta ele alınmaktadır. Birinci grupta yer alan göstergeler pozitif etkiye sahipken ikinci grupta yer alan göstergeler negatif etkiye sahiptir. Bileşik endeksi oluşturan alt göstergelerin ağırlıkları aynı olmadığından etkileri de farklı ölçekte bileşik endekse yansımaktadır. Ayrıca etki yönü göstergeler açısından iki farklı yaklaşımla değerlendirilmelidir; ilkinde eşik değere göre konumu dikkate alınmalıdır, ikincisinde ise 2017-2022 dönemi eğilimi incelenmelidir.

Bileşik endekse pozitif etki yapan alt göstergelerin eşik değere göre durumları 2019 son çeyrekten sonra ayrışmakla beraber, bu göstergeler II. çeyrek 2018 – IV. çeyrek 2019

döneminde eşik değerin altında ancak artan bir eğilim izlemektedir. COVID-19 sağlık krizi nedeniyle yaşanan ekonomik zorluklar endekse de yansımış, 2020 ikinci çeyrekte pandemi nedeni ile kapanan firmalar için faaliyet kârı, ciro ve tahakkuk edecek kurumlar vergisi beklentisi yükselmiş olsa da 2020 yılında genel bir düşüş eğilimi vardır. 2021 yılında ise sağlanan teşviklerin etkisi ile tüm pozitif etkili göstergeler eşik değerin üzerinde ve artış eğilimi izlemektedir. 2022 yılının ilk üç çeyreği boyunca pozitif etkili ciro, tahakkuk edecek kurumlar vergisi, özkaynak ve faaliyet karı beklentileri eşik değerin üzerinde kalarak pozitif bir artış eğilimi gösterseler de 2022 yılı dördüncü çeyrekte eğilimleri aşağı yönlü olarak değişiklik göstermiştir. 2022 ilk çeyrekte eşik değerin hemen altında gerçekleşen çalışan sayısı beklentisi ikinci ve üçüncü çeyreklerde eşik değerin üzerinde artış eğilimi sergilerken dördüncü çeyrek itibari ile diğer beklenti endeksleri gibi azalış eğilimine girmiştir.

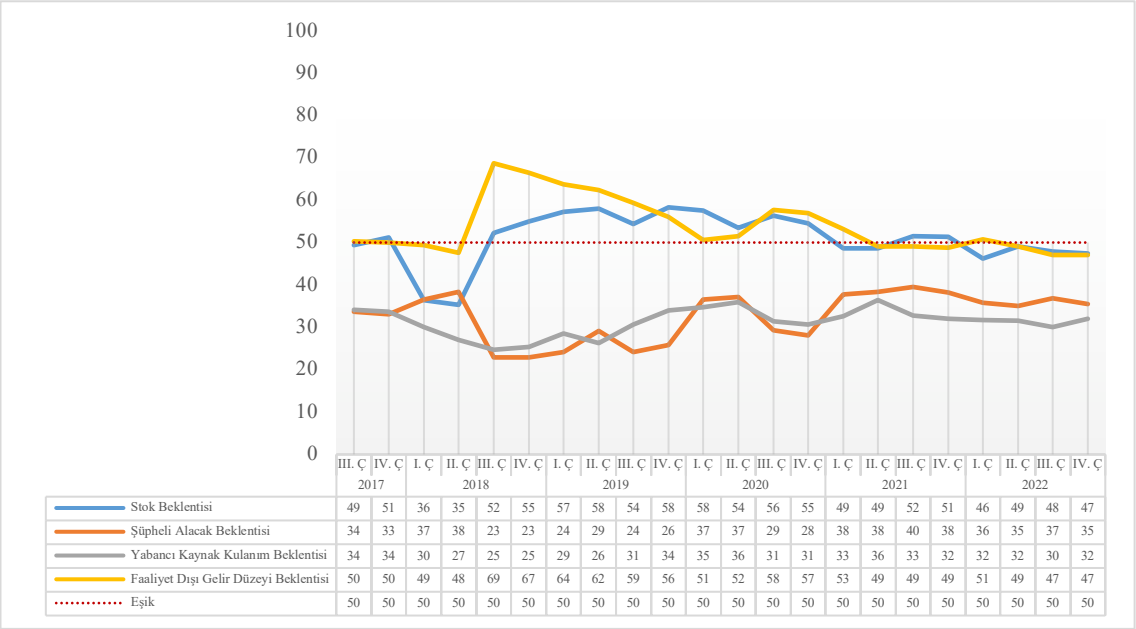

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Ciro Beklentisi	66	71	68	75	45	45	40	43	46	48	59	66	56	55	56	71	74	76	72	76	85	84
Çalışan Sayısı Beklentisi	49	45	57	64	31	30	31	31	33	32	45	47	40	40	47	55	51	52	48	52	58	55
Tahakkuk edecek Kurumlar Vergisi Beklenitisi	59	63	63	72	33	29	39	41	41	41	54	58	46	46	51	61	67	69	66	67	78	75
Özkaynak Beklentisi	67	67	55	59	39	39	37	39	49	48	52	51	49	49	58	64	63	63	62	66	72	71
Faaliyet Karı Beklentisi	59	63	61	70	30	28	36	38	42	42	53	58	45	43	53	63	68	69	62	64	75	73
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 2. 2017-2022 Dönemi Bileşik Endeksi Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

Etki yönü negatif olan göstergelerin değerlendirilmesinde de, bu endekslerdeki azalmanın bileşik endekse etkisinin pozitif olacağı göz ardı edilmemelidir. Etki yönü negatif olan stok beklentisi ile faaliyet dışı gelir düzeyi göstergeleri genellikle eşik değerin üzerinde azalan bir eğilim izlerken şüpheli alacak beklentisi ile yabancı kaynak kullanım göstergelerinin sürekli olarak eşik değerin altında yer aldığı görülmektedir. 2020 yılında COVID-19 etkilerinin negatif etkili alt göstergelerde de yansımaları görülmekteyken 2021 yılında ise şüpheli alacak ile yabancı kaynak kullanım beklentilerinin arttığı ifade

edilebilir. Negatif etkili beklenti endeksleri 2022 yılı boyunca aşağı yönlü bir seyir izlemekle beraber beklentilerin eşik değerin altında gerçekleştiği görülmektedir. Yabancı kaynak kullanım beklentisi 2022 dördüncü çeyrekte eğilimini pozitife çevirmiştir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Stok Beklentisi	49	51	36	35	52	55	57	58	54	58	58	54	56	55	49	49	52	51	46	49	48	47
Şüpheli Alacak Beklentisi	34	33	37	38	23	23	24	29	24	26	37	37	29	28	38	38	40	38	36	35	37	35
Yabancı Kaynak Kulanım Beklentisi	34	34	30	27	25	25	29	26	31	34	35	36	31	31	33	36	33	32	32	32	30	32
Faaliyet Dışı Gelir Düzeyi Beklentisi	50	50	49	48	69	67	64	62	59	56	51	52	58	57	53	49	49	49	51	49	47	47
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 3. 2017-2022 Dönemi Bileşik Endeksi Negatif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

1.5. Firmaların Ölçeklerine Göre Beklentilerinin Değerlendirilmesi

Ekonomik göstergelerde yaşanan olumlu/olumsuz etkiler ve beklentiler, her firmanın konumu ve bulunduğu yapıya göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda, İYMMO Ekonomik Beklenti Endeksi hesaplanırken firma büyüklüğü ciro düzeyi ve firmada çalışan kişi olmak üzere iki farklı yaklaşım dikkate alınarak incelenmiştir.

1.5.1. Firmaların Çalışan Sayısına Göre Beklentileri

Firmalar çalışan sayısına göre "küçük ölçekli/50 kişiden az", "orta ölçekli/50-250 kişi", ve "büyük ölçekli/250 kişiden fazla" olmak üzere üç grupta incelenmiştir. 2017-2021 dönemine kadar aynı yöntemle hesaplanmış olan çalışan sayısına göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Beklenti Endeksi değerleri incelendiğinde; eşik değer ve izledikleri artış/azalış eğilimine göre beklenti endeksi düzeylerinin firma ölçeklerine ve dönemlere göre farklıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Bu görünümün, firmaların kapasitelerini/performanslarını ekonomide mevcut konjonktürel yapıyla ilişkilendirme biçimine bağlı olduğu ifade edilebilir.

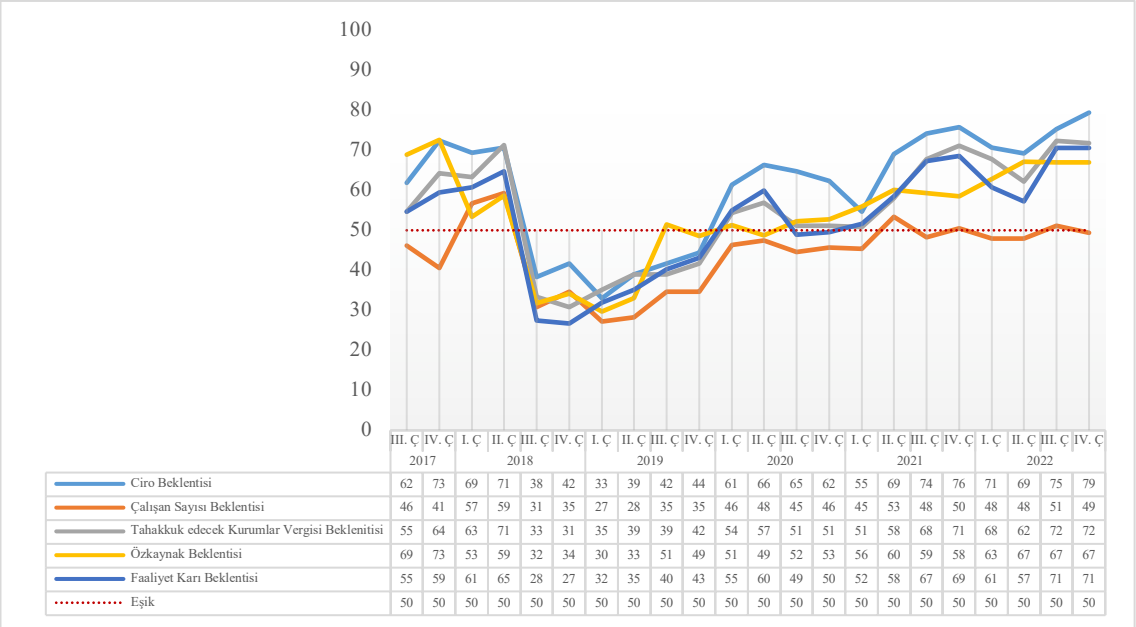
Çalışan sayısına göre 2020 ikinci çeyrek dönemine kadar küçük ve orta ölçekli firmaların beklentilerinin genellikle uyumlu hareket ettiği ancak büyük ölçekli firmaların ayrıştığı, öte yandan, 2020 üçüncü çeyrek dönemi sonrasında pandeminin etkileri ile orta ve büyük ölçekli firmaların beklentilerinin benzerlik gösterdiği görülmektedir. 2022 yılı çalışan sayısına göre firmaların beklentileri incelendiğinde, tüm ölçeklerde firmaların beklentilerinin 50 baz puanın üzerinde olması çalışan sayısına göre tüm ölçeklerdeki firmaların ekonomik genişleme bekledikleri göstermektedir. 2022 yılının ilk üç çeyreğinde artış eğilimi izleyen endekslerin, tüm ölçek türlerinde 2022 yılının son çeyreği için azalış eğilimine girdiği gözlemlenmektedir.

Tablo 3. Çalışan Sayısına Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi

Çalışan Sayısı	Dönem	50 kişiden az	50 – 250 kişi	250 kişiden fazla
2017	III. Çeyrek	53,5	52,4	60,7
	IV. Çeyrek	57	54,1	60
2018	I. Çeyrek	53,5	52,4	60,7
	II. Çeyrek	57	54,1	60
	III. Çeyrek	31,7	31,7	47,1
	IV. Çeyrek	34,1	31,8	41,7
2019	I. Çeyrek	30,6	33,2	53,8
	II. Çeyrek	34,4	35,2	49,6
	III. Çeyrek	38,9	37,3	45,5
	IV. Çeyrek	40,7	37,8	45,6
2020	I. Çeyrek	52,0	48,0	58,7
	II. Çeyrek	54,0	53,4	60,1
	III. Çeyrek	49,9	42,5	42,2
	IV. Çeyrek	49,3	41,0	44,2
2021	I. Çeyrek	48,7	49,0	54,4
	II. Çeyrek	56,2	57,8	62,5
	III. Çeyrek	58,6	59,8	61,2
	IV. Çeyrek	59,1	61,6	60,3
2022	**I. Çeyrek**	**56,2**	**56,5**	**58,6**
	II. Çeyrek	**55,8**	**61**	**61**
	III. Çeyrek	**61,4**	**67,7**	**68,8**
	IV. Çeyrek	**61,9**	**66,0**	**66,2**

Küçük ölçekli firmaların beklentileri incelendiğinde, pozitif alt göstergelerdeki beklentilerin benzerlik gösterdiği ve artış eğiliminde oldukları, 2020 yılı ikinci çeyrek itibari ile genellikle eşik değer üzerinde değer aldıkları görülmüştür. Ancak çalışan sayısı beklentisi diğer göstergelerden negatif yönde ayrışmaktadır. Endeksin incelenen dönemi boyunca küçük ölçekli firmalarda beklentinin kötümser olduğu çalışan sayısı, pandeminin etkisi

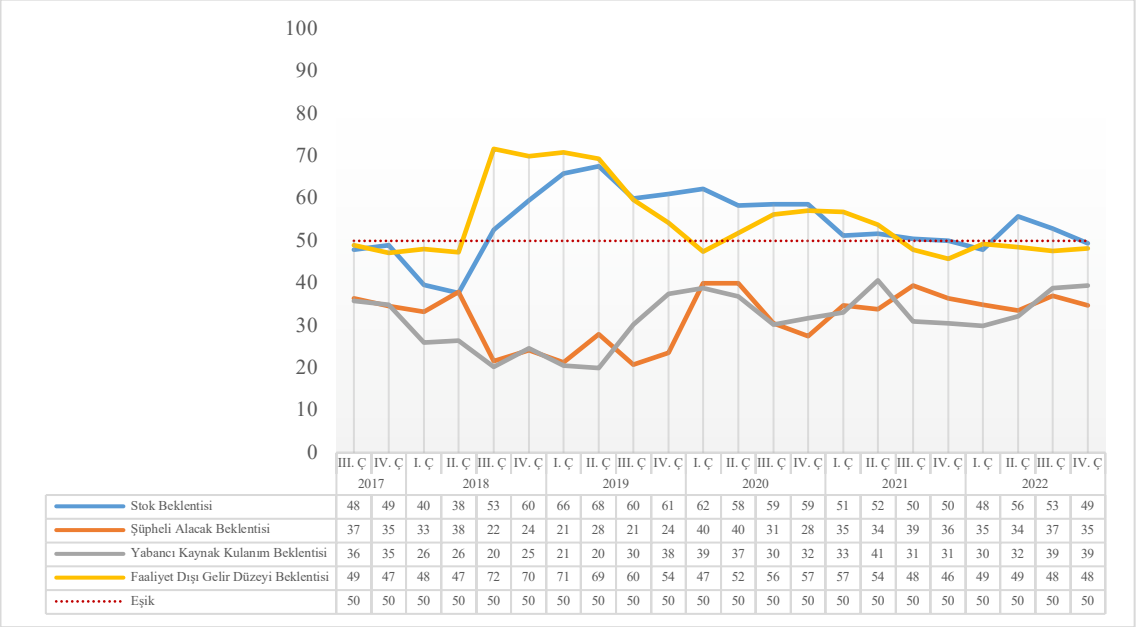
ile artan sorunlar arasında en önemlisi olarak ifade edilebilir. Ciro beklentisi ise diğer göstergelerden farklı olarak daha olumlu beklentilere işaret etmekte ve özellikle 2022 yılında artış eğilimi izlemektedir. Ciro beklentisi eşik değerin üzerinde ya da altında olduğu dönemlerde diğer göstergelerden genellikle daha yüksek değer alma eğilimindedir. Ciro beklentisi dışında kalan tüm endekslerin, 2022 yılının ilk üç çeyreğinde gösterdikleri artış eğiliminin son çeyrekte azalış yönünde değiştiği görülmektedir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Ciro Beklentisi	62	73	69	71	38	42	33	39	42	44	61	66	65	62	55	69	74	76	71	69	75	79
Çalışan Sayısı Beklentisi	46	41	57	59	31	35	27	28	35	35	46	48	45	46	45	53	48	50	48	48	51	49
Tahakkuk edecek Kurumlar Vergisi Beklenitisi	55	64	63	71	33	31	35	39	39	42	54	57	51	51	51	58	68	71	68	62	72	72
Özkaynak Beklentisi	69	73	53	59	32	34	30	33	51	49	51	49	52	53	56	60	59	58	63	67	67	67
Faaliyet Karı Beklentisi	55	59	61	65	28	27	32	35	40	43	55	60	49	50	52	58	67	69	61	57	71	71
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 4. 2017-2021 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (50 Kişiden Az) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

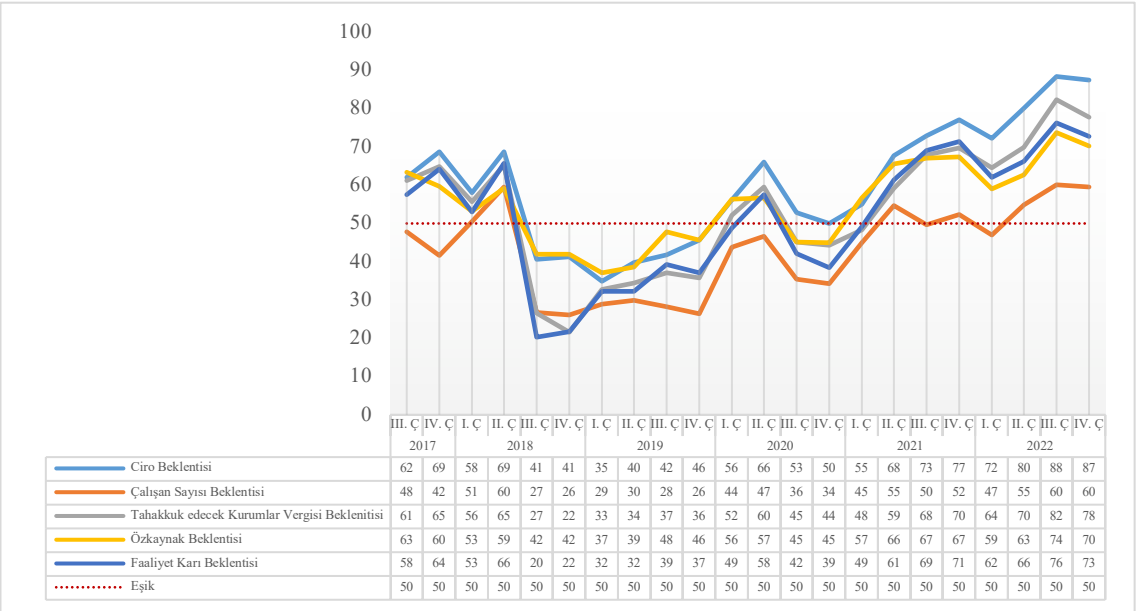
Küçük ölçekli firmaların ekonomi beklenti endeks değerini negatif yönde etkileyen göstergelerden stok beklentisi ve faaliyet dışı gelir düzeyi, genellikle eşik değerin üzerinde bir seyir izlediği görülmekle beraber son dönemde iki göstereninde azalan bir eğim izlediği belirlenmiştir. Öte yandan, şüpheli alacak seviyesi ve yabancı kaynak kullanım beklentisine ilişkin göstergeler, incelenen dönem boyunca eşik değerin altında bulunmakta ve küçük ölçekli firmaların ekonomi beklenti endeks değerini düşürücü yönde etkileyen faktörler olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Stok Beklentisi	48	49	40	38	53	60	66	68	60	61	62	58	59	59	51	52	50	50	48	56	53	49
Şüpheli Alacak Beklentisi	37	35	33	38	22	24	21	28	21	24	40	40	31	28	35	34	39	36	35	34	37	35
Yabancı Kaynak Kulanım Beklentisi	36	35	26	26	20	25	21	20	30	38	39	37	30	32	33	41	31	31	30	32	39	39
Faaliyet Dışı Gelir Düzeyi Beklentisi	49	47	48	47	72	70	71	69	60	54	47	52	56	57	57	54	48	46	49	49	48	48
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 5. 2017-2022 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (50 Kişiden Az) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

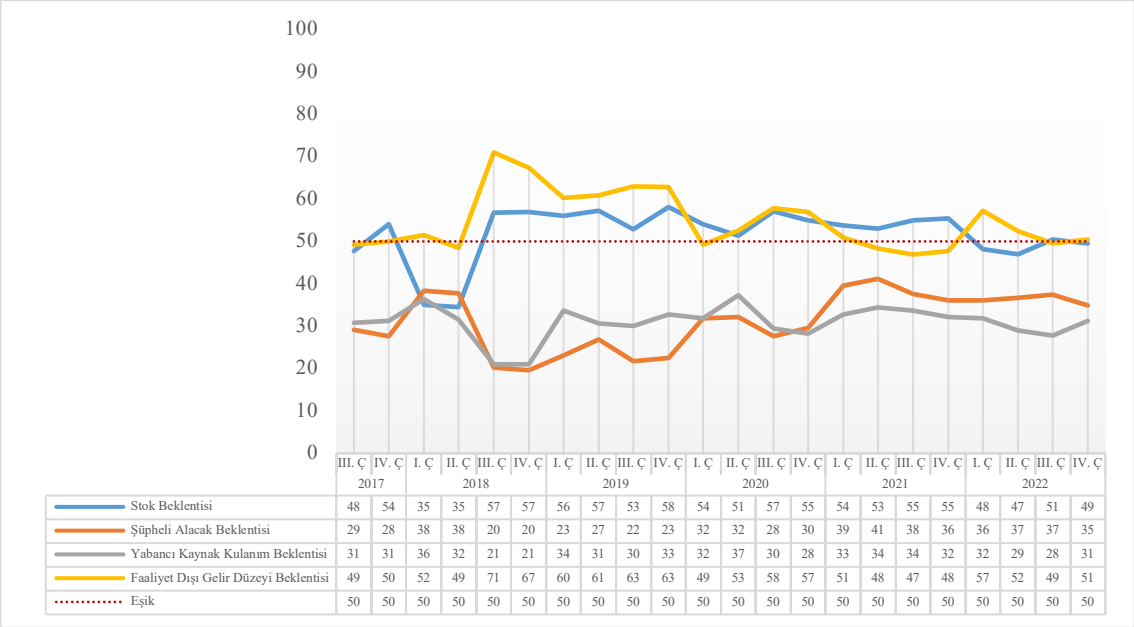
Orta ölçekli firmalar için hesaplanmış olan ekonomi beklenti endeksine pozitif etki yapan alt göstergeler, incelenen dönemde genel endeksle benzer bir seyir izlemiş ve endekste düşüşe işaret eden 2018 yılı ikinci yarısı ile 2020 yılı arası dönemde tüm alt göstergeler eşik değerin altında kalmıştır. Ancak özkaynak beklentisi ve tahakkuk edecek kurumlar vergisi beklentisi göstergeleri daha yüksek değer alırken çalışan sayısı beklentisi en düşük değeri almaktadır. 2020 son çeyrek ile birlikte çalışana sayısı beklentisi hariç tüm alt göstergeler artış eğilimindedir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Ciro Beklentisi	62	69	58	69	41	41	35	40	42	46	56	66	53	50	55	68	73	77	72	80	88	87
Çalışan Sayısı Beklentisi	48	42	51	60	27	26	29	30	28	26	44	47	36	34	45	55	50	52	47	55	60	60
Tahakkuk edecek Kurumlar Vergisi Beklenitisi	61	65	56	65	27	22	33	34	37	36	52	60	45	44	48	59	68	70	64	70	82	78
Özkaynak Beklentisi	63	60	53	59	42	42	37	39	48	46	56	57	45	45	57	66	67	67	59	63	74	70
Faaliyet Karı Beklentisi	58	64	53	66	20	22	32	32	39	37	49	58	42	39	49	61	69	71	62	66	76	73
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 6. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (50 – 250 Kişi) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

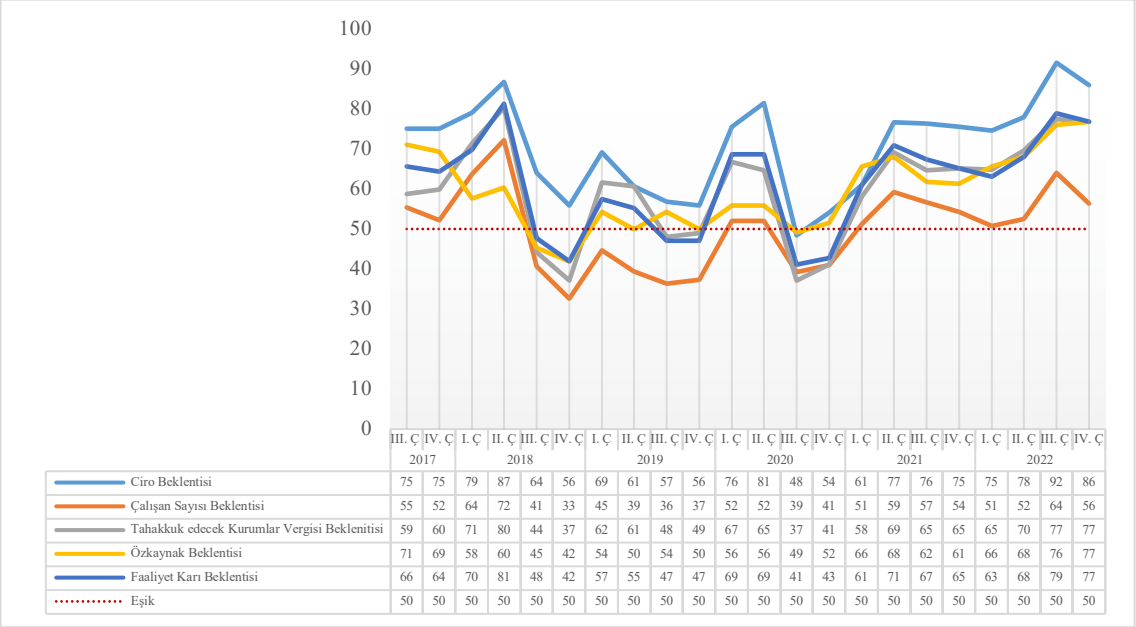
Orta ölçekli firmalar için hesaplanmış olan ekonomi beklenti endeksini negatif yönde etkileyen alt göstergelerden stok ve faaliyet dışı gelir düzeyinin beklentisinin 2018 üçüncü çeyrek itibari ile eşik değerin üzerinde yer aldığı ancak faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisinin 2021 yılının tüm dönemlerinde azalış eğiliminde ve eşik değerin altında yer aldığı görülmüştür. Ayrıca şüpheli alacak seviyesi ve yabancı kaynak kullanım beklentisine ilişkin göstergeler, küçük ölçekli firmalarda olduğu gibi eşik değerin altında dalgalı bir eğilim izlemekledir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Stok Beklentisi	48	54	35	35	57	57	56	57	53	58	54	51	57	55	54	53	55	55	48	47	51	49
Şüpheli Alacak Beklentisi	29	28	38	38	20	20	23	27	22	23	32	32	28	30	39	41	38	36	36	37	37	35
Yabancı Kaynak Kulanım Beklentisi	31	31	36	32	21	21	34	31	30	33	32	37	30	28	33	34	34	32	32	29	28	31
Faaliyet Dışı Gelir Düzeyi Beklentisi	49	50	52	49	71	67	60	61	63	63	49	53	58	57	51	48	47	48	57	52	49	51
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 7. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (50 – 250 Kişi) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

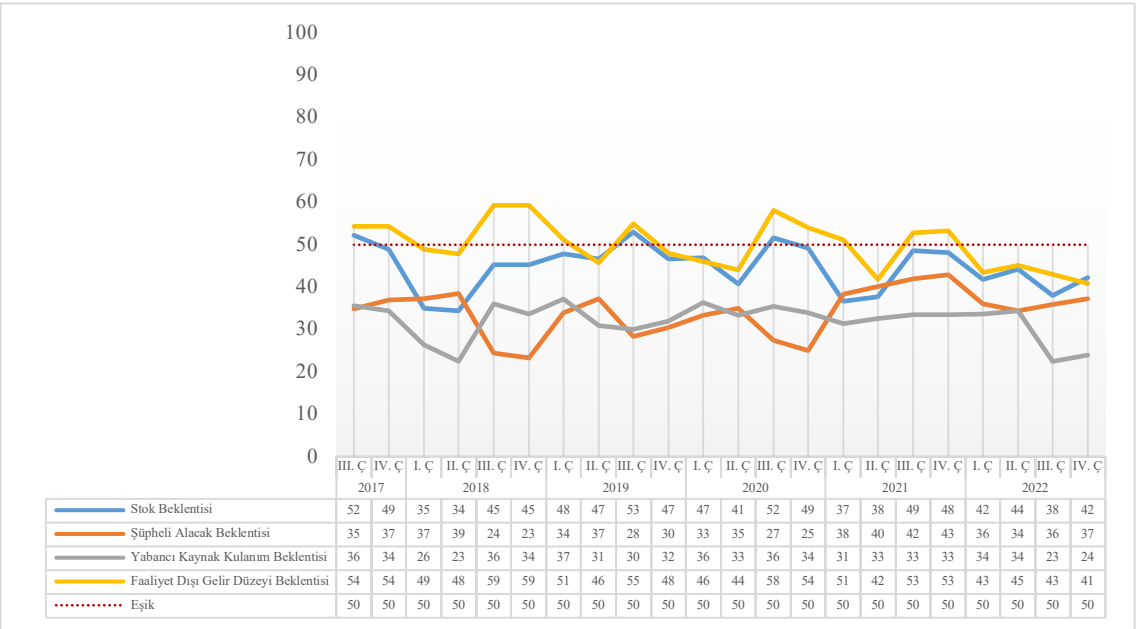
Büyük ölçekli firmalarda ekonomi beklenti endeksini pozitif yönde etkileyen alt göstergelerin incelenen dönem boyunca dalgalı bir seyir izlediği ve 2021 ikinci çeyrek itibari ile azalış eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Özellikle ciro beklentisi, tüm dönemlerde eşik değerin ve diğer göstergelerin üzerinde bir performans sergilemiş ve endeks değerinde artışa neden olmuştur. Buna karşın çalışan sayısı beklentisi en düşük değere sahip olmakla beraber nadiren eşik değerin üzerinde yer alsa da orta ve küçük ölçekli firmalarda olduğu gibi genellikle eşik değerin altında kalmıştır.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Ciro Beklentisi	75	75	79	87	64	56	69	61	57	56	76	81	48	54	61	77	76	75	75	78	92	86
Çalışan Sayısı Beklentisi	55	52	64	72	41	33	45	39	36	37	52	52	39	41	51	59	57	54	51	52	64	56
Tahakkuk edecek Kurumlar Vergisi Beklenitisi	59	60	71	80	44	37	62	61	48	49	67	65	37	41	58	69	65	65	65	70	77	77
Özkaynak Beklentisi	71	69	58	60	45	42	54	50	54	50	56	56	49	52	66	68	62	61	66	68	76	77
Faaliyet Karı Beklentisi	66	64	70	81	48	42	57	55	47	47	69	69	41	43	61	71	67	65	63	68	79	77
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 8. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (250 Kişiden Fazla) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

Büyük ölçekli firmalarda ekonomi beklenti endeks değerine negatif etkisi olan göstergelerden, yabancı kaynak kullanım beklentisi ve şüpheli alacak beklentisine ilişkin seyir küçük ve orta ölçekli firmalar ile benzerlik göstermektedir. Ancak stok beklentisi ve faaliyet dışı gelir beklentisi küçük ve orta ölçekli firmalardan ayrışmaktadır. Dalgalı bir beklenti seyri gösteren bu iki gösterge dönem dönem eşik değerin üzerinde olsa da genellikle eşik değerin altında yer almaktadır.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Stok Beklentisi	52	49	35	34	45	45	48	47	53	47	47	41	52	49	37	38	49	48	42	44	38	42
Şüpheli Alacak Beklentisi	35	37	37	39	24	23	34	37	28	30	33	35	27	25	38	40	42	43	36	34	36	37
Yabancı Kaynak Kulanım Beklentisi	36	34	26	23	36	34	37	31	30	32	36	33	36	34	31	33	33	33	34	34	23	24
Faaliyet Dışı Gelir Düzeyi Beklentisi	54	54	49	48	59	59	51	46	55	48	46	44	58	54	51	42	53	53	43	45	43	41
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 9. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (250 Kişiden Fazla) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

1.5.2. Firmaların Ciro Düzeyine Göre Beklentileri

Ciro düzeyi gruplandırmasında, küçük ölçekli, “0-10 milyon TL”, orta ölçekli “10-50 milyon TL” ve büyük ölçekli “50 milyon TL üstü” ciro düzeyine sahip firmalar olmak üzere üç temel yapı dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır.

Ciro düzeyine göre beklentiler incelendiğinde, genellikle eğilimleri ve eşik değere göre konumları benzerlik gösterse de özellikle küçük ölçekli firmaların ayrıştığı görülmektedir. 2018-2019 döneminde ekonomiye dair en kötümser beklentiler küçük ölçekli firmalarda oluşurken pandemi döneminde küçük ölçekli firmaların beklentilerin orta ve büyük ölçekli firmalara nazaran daha kötü olduğu görülmüştür. Pandemi döneminde yaşanan dalgalanmaların ardından ekonomideki hareketlenme ile birlikte beklentilerdeki yükselme eğilimi sergilemiş ve 2021 4. çeyrek itibari ile küçük ölçekli firmaların 53.9, orta ölçekli firmalar 55.7 ve büyük ölçekli firmalar 64 endeks değerine ulaşmıştır.

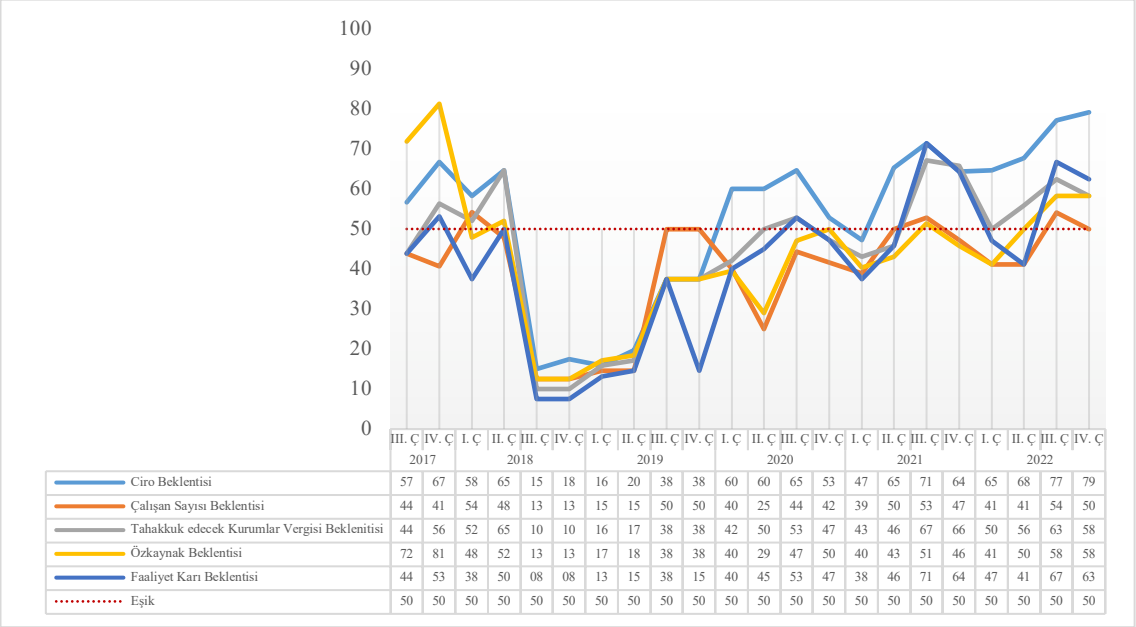
2022 yılı ciro düzeyine göre firmaların beklentileri incelendiğinde, III. çeyrekteki endeks değerinin küçük ölçekli firmalar 59,7 orta ölçekli firmalar 61,5 ve büyük ölçekli firmalar için 68,2 olduğu belirlenmiştir. IV. çeyrek endeks beklentileri ise küçük ölçekli firmalarda 58,6 orta ölçekli firmalarda 59,7 ve büyük ölçekli firmalarda 67,3 olarak gerçekleşmiştir.

2022 ilk yarısında küçük ölçekli firmaların beklentilerinin 50 baz puanın altında olmasına rağmen 2022 yılının ikinci yarısında ciro düzeyine göre küçük ölçekli firmaların beklentilerin 50 baz puanı aştığı ve beklentilerin ekonomik genişlemeye işaret ettiği görülmektedir. Orta ve büyük ölçekli firmaların beklentileri ise 50 baz puanın üzerindedir ve bu firmalar için ekonomik beklentiler genişleme sinyali vermektedir. Son çeyrekte tüm ölçekler açısından beklentilerde kısmi bir azalış eğilimi olsa da olumlu beklentilerin devam edeceği anlaşılmaktadır. Özellikle hem ciro hem de çalışan sayısına göre orta ve büyük ölçekli firmaların beklentileri küçük ölçekli firmalara göre daha pozitif yönlüdür.

Tablo 4. Ciro Düzeyine Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi

Ciro Düzeyi	Dönem	0-10 Milyon TL	10-50 Milyon TL	50 Milyon TL Üstü
2017	III. Çeyrek	49,6	52	58,3
	IV. Çeyrek	55	52,5	60,1
2018	I. Çeyrek	46,7	48,8	61,4
	II. Çeyrek	51,2	56,8	66
	III. Çeyrek	14,1	38,1	46,2
	IV. Çeyrek	15,2	36,2	43
2019	I. Çeyrek	17,9	33,7	47,3
	II. Çeyrek	19,4	39,5	44,2
	III. Çeyrek	41,4	40,6	42,8
	IV. Çeyrek	41,4	39,8	43,1
2020	I. Çeyrek	46,0	50,9	54,0
	II. Çeyrek	42,3	57,6	60,6
	III. Çeyrek	50,5	45,7	43,5
	IV. Çeyrek	46,0	44,1	44,6
2021	I. Çeyrek	40,6	48,7	53,0
	II. Çeyrek	47,9	58,3	60,6
	III. Çeyrek	58,7	54,1	63,1
	IV. Çeyrek	53,9	55,7	64,0
2022	**I. Çeyrek**	**48,2**	**52,3**	**60,6**
	II. Çeyrek	**49,8**	**54,6**	**62,9**
	III. Çeyrek	**59,7**	**61,5**	**68,2**
	IV. Çeyrek	**58,6**	**59,7**	**67,3**

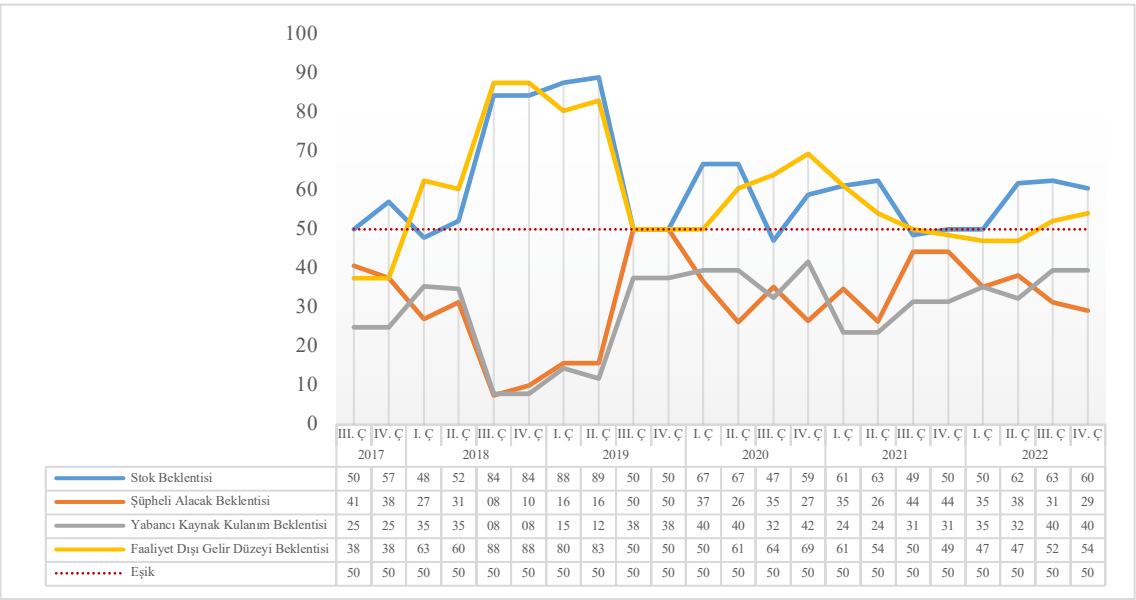
Küçük ölçekli firmalar için pozitif etkisi olan alt göstergelerin seyri genellikle 2018 yılı itibari ile eşik değerin altında ve dalgalı iken ciro beklentisi 2020 yılı itibari ile eşik değerin üzerinden artan bir eğilim izlemeye başlamıştır. 2021 ilk çeyrek itibari ile alt göstergelerin genel seyri artış eğiliminde olsa da 2021 son çeyrekte bir azalış eğilimine girildiği görülmektedir. Devam eden pandemi ile birlikte oldukça hasar alan küçük firmalarda teşviklerin de etkisi ile görülen beklenti iyileşmesi de son dönemde yaşanan ekonomik belirsizlikler sebebiyle yeniden kötüleşmiştir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Ciro Beklentisi	57	67	58	65	15	18	16	20	38	38	60	60	65	53	47	65	71	64	65	68	77	79
Çalışan Sayısı Beklentisi	44	41	54	48	13	13	15	15	50	50	40	25	44	42	39	50	53	47	41	41	54	50
Tahakkuk edecek Kurumlar Vergisi Beklenitisi	44	56	52	65	10	10	16	17	38	38	42	50	53	47	43	46	67	66	50	56	63	58
Özkaynak Beklentisi	72	81	48	52	13	13	17	18	38	38	40	29	47	50	40	43	51	46	41	50	58	58
Faaliyet Karı Beklentisi	44	53	38	50	08	08	13	15	38	15	40	45	53	47	38	46	71	64	47	41	67	63
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 10. 2017-2022 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (0 -10 Milyon TL) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

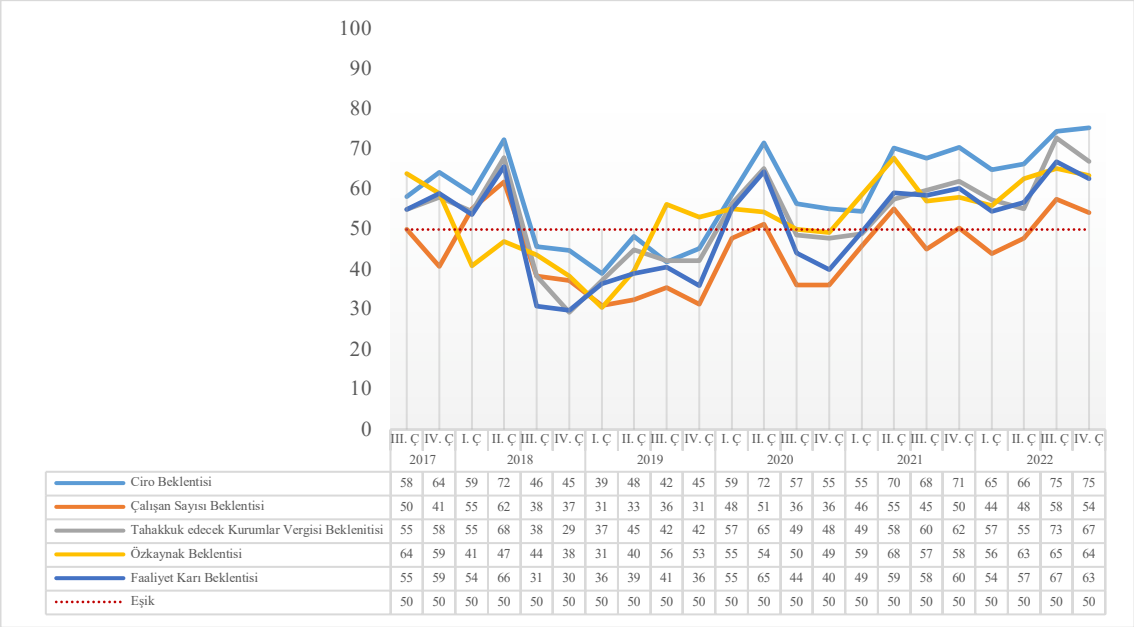
Küçük ölçekli firmaların beklentilerini negatif yönde etkileyen alt göstergelerden stok beklentisinin ve faaliyet dışı gelir beklentisinin incelenen dönemde genel olarak eşik değerin üzerinde ancak dalgalı bir seyir izlediği aynı şekilde şüpheli alacak ve yabancı kaynak kullanım beklentisinin de eşik değerin altında dalgalı bir seyir izlediği tespit edilmiştir. 2021 yılı son çeyreği ile birlikte tüm olumsuz etkili göstergelerin azalış eğiliminde olduğunu ifade etmek mümkündür. İlgili endeks değeri, farklı seyir izleyen iki gösterge grubunun etkisine bağlı olarak değişmektedir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Stok Beklentisi	50	57	48	52	84	84	88	89	50	50	67	67	47	59	61	63	49	50	50	62	63	60
Şüpheli Alacak Beklentisi	41	38	27	31	08	10	16	16	50	50	37	26	35	27	35	26	44	44	35	38	31	29
Yabancı Kaynak Kulanım Beklentisi	25	25	35	35	08	08	15	12	38	38	40	40	32	42	24	24	31	31	35	32	40	40
Faaliyet Dışı Gelir Düzeyi Beklentisi	38	38	63	60	88	88	80	83	50	50	50	61	64	69	61	54	50	49	47	47	52	54
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 11. 2017-2022 Dönemi Küçük Ölçekli Firmalar (0 -10 Milyon TL) Bileşik Endeksini Negatif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

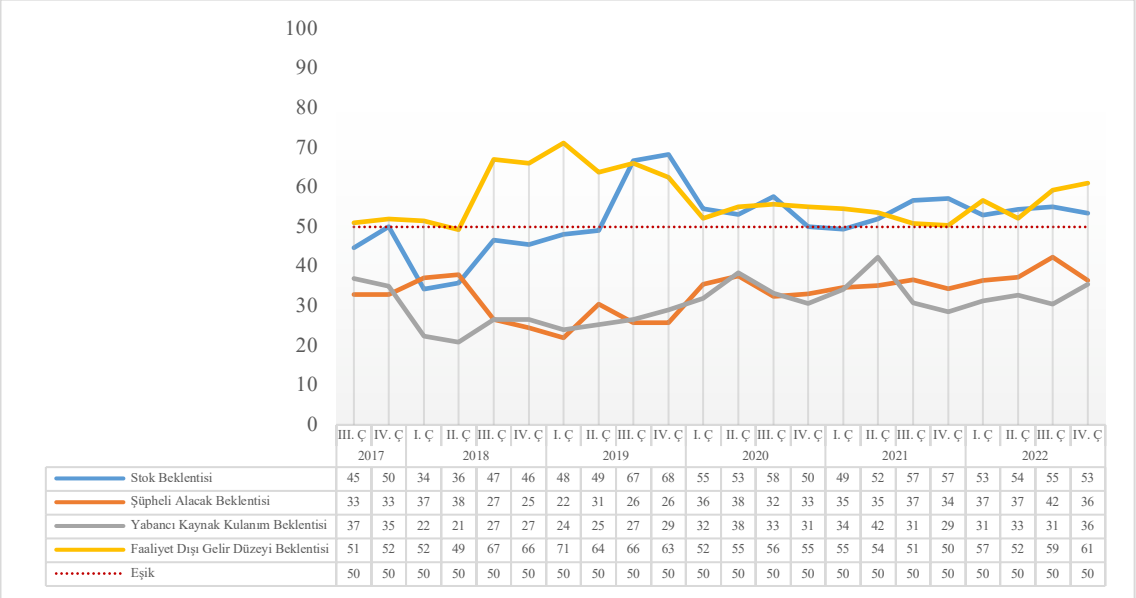
Orta ölçekli firmalara ilişkin pozitif etkiye sahip alt göstergeler, bileşik endeksin genel eğilimi ile benzer hareket etmektedir. Özellikle genel endeksin beklentisinde azalış eğilimi olan dönemlerde, öz kaynak beklentisini ifade eden gösterge, genel endeks değerinin artışı yönünde hareket eden ve beklentilerin eşik değerin üzerine çıkacağının sinyalini vermektedir. Tüm ölçeklerde diğer alt göstergelere göre ayrışan çalışan sayısı beklentisi orta ölçekli firmalar için en düşük değere sahip olmakla birlikte diğer alt göstergeler ile eğilimi benzer niteliktedir.

	III. Ç	IV. Ç	I. Ç	II. Ç	III. Ç	IV. Ç	I. Ç	II. Ç	III. Ç	IV. Ç	I. Ç	II. Ç	III. Ç	IV. Ç	I. Ç	II. Ç	III. Ç	IV. Ç	I. Ç	II. Ç	III. Ç	IV. Ç
	2017		2018				2019				2020				2021				2022			
Ciro Beklentisi	58	64	59	72	46	45	39	48	42	45	59	72	57	55	55	70	68	71	65	66	75	75
Çalışan Sayısı Beklentisi	50	41	55	62	38	37	31	33	36	31	48	51	36	36	46	55	45	50	44	48	58	54
Tahakkuk edecek Kurumlar Vergisi Beklenitisi	55	58	55	68	38	29	37	45	42	42	57	65	49	48	49	58	60	62	57	55	73	67
Özkaynak Beklentisi	64	59	41	47	44	38	31	40	56	53	55	54	50	49	59	68	57	58	56	63	65	64
Faaliyet Karı Beklentisi	55	59	54	66	31	30	36	39	41	36	55	65	44	40	49	59	58	60	54	57	67	63
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 12. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (10 -50 Milyon TL) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

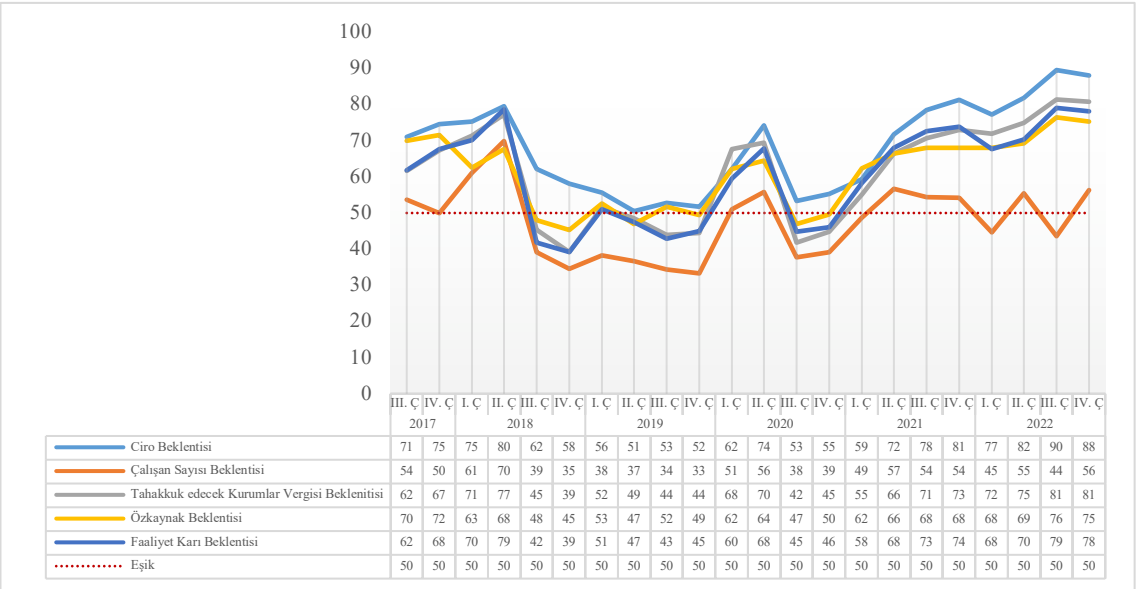
Orta ölçekli firmalar bileşik beklenti endeksine negatif etki yönü olan alt göstergeler incelendiğinde, ilgili dönemde 2018 birinci çeyrek hariç faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi eşik değerin üzerinde ancak azalış eğiliminde iken 2019 ikinci çeyrek itibari ile de stok beklentisinin eşik değerin üzerine çıktığı ve son dönemde bir artış eğilimi izlediği tespit edilmiştir. Şüpheli alacak beklentisi ve yabancı kaynak kullanımı beklentisi genel olarak tüm ölçeklerde izlediği seyri orta ölçekli firmalarda da göstermektedir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Stok Beklentisi	45	50	34	36	47	46	48	49	67	68	55	53	58	50	49	52	57	57	53	54	55	53
Şüpheli Alacak Beklentisi	33	33	37	38	27	25	22	31	26	26	36	38	32	33	35	35	37	34	37	37	42	36
Yabancı Kaynak Kulanım Beklentisi	37	35	22	21	27	27	24	25	27	29	32	38	33	31	34	42	31	29	31	33	31	36
Faaliyet Dışı Gelir Düzeyi Beklentisi	51	52	52	49	67	66	71	64	66	63	52	55	56	55	55	54	51	50	57	52	59	61
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 13. 2017-2022 Dönemi Orta Ölçekli Firmalar (10 - 50 Milyon TL) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

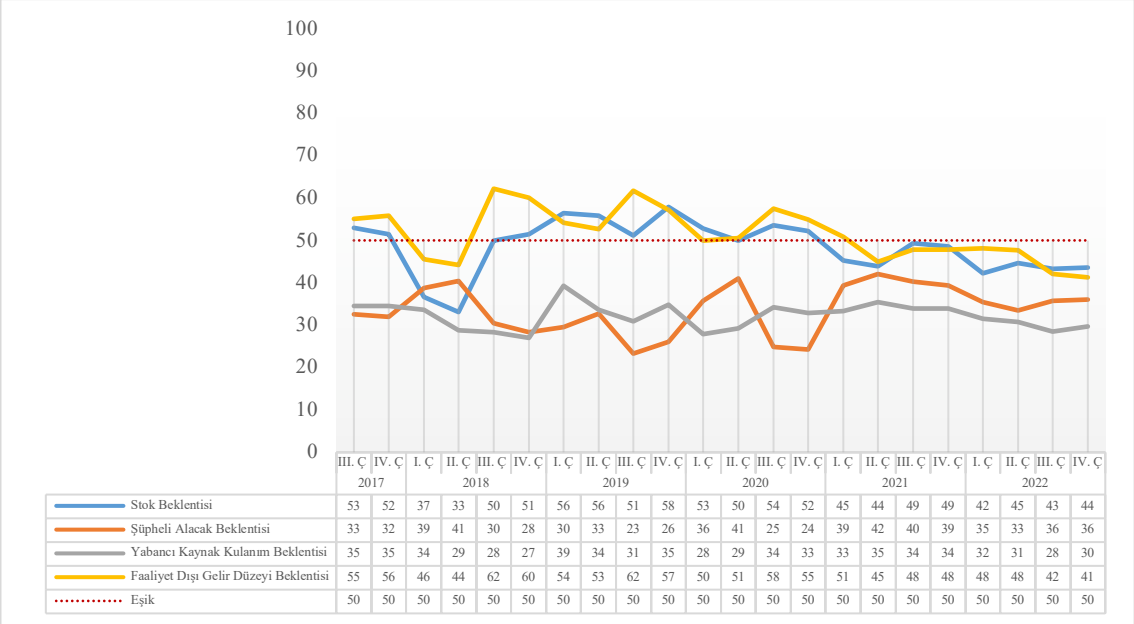
Büyük ölçekli firmalarda bileşik beklenti endeksini pozitif yönde etkileyen göstergelerin genellikle eşik değerin üzerinde olduğu ancak 2018 üçüncü çeyrek sonrasında eşik değerin altında yer alan çalışan sayısı beklentisinin 2021 yılında yeniden eşik değeri geçtiği görülmektedir. Büyük ölçekli firmalarda ciro beklentisinin, tüm dönemlerde bir önceki dönemden daha iyi olacağına işaret etse de pozitif etkili tüm alt göstergelere ilişkin beklentiler genellikle birbirine yakın değer aldığı ve benzer bir seyir izlediğini ifade etmek mümkündür. Bu tür firmaların kurumsallaşma süreçlerini tamamlamış olması yönetilebilir gelecek beklentileri oluşturmaları için fırsatı sunmaktadır.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Ciro Beklentisi	71	75	75	80	62	58	56	51	53	52	62	74	53	55	59	72	78	81	77	82	90	88
Çalışan Sayısı Beklentisi	54	50	61	70	39	35	38	37	34	33	51	56	38	39	49	57	54	54	45	55	44	56
Tahakkuk edecek Kurumlar Vergisi Beklenitisi	62	67	71	77	45	39	52	49	44	44	68	70	42	45	55	66	71	73	72	75	81	81
Özkaynak Beklentisi	70	72	63	68	48	45	53	47	52	49	62	64	47	50	62	66	68	68	68	69	76	75
Faaliyet Karı Beklentisi	62	68	70	79	42	39	51	47	43	45	60	68	45	46	58	68	73	74	68	70	79	78
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 14. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (50 Milyon Tl Üzeri) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

Büyük ölçekli firmalarda da negatif yönde etkili olan alt göstergelerin orta ve küçük ölçekli firmalar ile benzer bir süreç izlediği görülmektedir. Faaliyet dışı gelir düzeyi beklentisi ile stok beklentisinin etkisi, 2018 ikinci yarısı itibari ile eşik değerin üzerinde seyretmiş ancak 2021 yılı ile birlikte tekrar esik değerin altında yer almıştır. Öte yandan, tüm dönemlerde yabancı kaynak kullanım ve şüpheli alacak beklentisinin eşik değerin altında kaldığı, 2021 yılında ise özellikle şüpheli alacak beklentisinin artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

	III. Ç 2017	IV. Ç 2017	I. Ç 2018	II. Ç 2018	III. Ç 2018	IV. Ç 2018	I. Ç 2019	II. Ç 2019	III. Ç 2019	IV. Ç 2019	I. Ç 2020	II. Ç 2020	III. Ç 2020	IV. Ç 2020	I. Ç 2021	II. Ç 2021	III. Ç 2021	IV. Ç 2021	I. Ç 2022	II. Ç 2022	III. Ç 2022	IV. Ç 2022
Stok Beklentisi	53	52	37	33	50	51	56	56	51	58	53	50	54	52	45	44	49	49	42	45	43	44
Şüpheli Alacak Beklentisi	33	32	39	41	30	28	30	33	23	26	36	41	25	24	39	42	40	39	35	33	36	36
Yabancı Kaynak Kulanım Beklentisi	35	35	34	29	28	27	39	34	31	35	28	29	34	33	33	35	34	34	32	31	28	30
Faaliyet Dışı Gelir Düzeyi Beklentisi	55	56	46	44	62	60	54	53	62	57	50	51	58	55	51	45	48	48	48	48	42	41
Eşik	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Şekil 15. 2017-2022 Dönemi Büyük Ölçekli Firmalar (50 Milyon TL Üzeri) Bileşik Endeksini Pozitif Yönde Etkileyen Alt Göstergeler

Küresel ve ulusal bir dönüşüme sebep olan pandeminin etkisiyle 2022 yılının ilk yarısında ciro ve çalışan sayısına göre küçük ölçekli firmaların beklentilerinin diğer ölçeklerden ayrıştığı gözlemlenmiştir. 2022 yılının ikinci yarısında ise tüm ölçek türlerindeki firmaların ekonomik beklentilerinin olumlu olduğu görülmektedir. Nitekim pandeminin etkisiyle zor dönemler yaşayan firmaların, mevcut sorunlarının üzerine Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yarattığı ekonomik belirsizliklerin eklendiği bu dönemde beklentilerinin olumlu sinyaller vermesi ekonomik faaliyetler bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Pandeminin etkisi ile yaşanan talep değişimleri ve tedarik zincirlerindeki bozulmalar sonrası ortaya çıkan fiyat baskısı, normalleşmeye çalışan küresel ekonominin, gündeminde uzun süre enflasyon olacağını göstermiştir. Öte yandan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın getirdiği belirsizlik, enerji ve emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar hâlihazırda ulusal ve küresel

boyutta yaşanan ekonomik sıkıntıları farklı bir noktaya taşımıştır. Ekonomideki değişimlerin/dönüşümlerin neden ve sonuçlarını izleme/değerlendirme hususunda yeterli alt yapıya sahip olmayan küçük ve orta ölçekli firmalar yaşanan farklı dönemsel olayların yarattığı sorunlardan daha fazla etkilenebilmektedir. Bu nedenle, bu dönemde firmaların fiyat hareketliliklerine ve fiyat baskısına karşı alacağı önlemler ile kamu otoritelerinin uygulayacağı tedbirler özellikle küçük ölçekli firmaların rekabet koşullarını değiştirebilmek açısından önemlidir.

1.6. Sektörlere Göre Beklentilerin Değerlendirilmesi

2017 yılında hesaplanmaya başlandığında 8 sektör yer alan çalışma, 2019 yılı üçüncü çeyrekte bilişim, sağlık, lojistik ve taşımacılık sektörleri eklenerek revize edilmiş ve 2020 yılı ikinci yarısında da pandeminin etkilerini daha iyi anlamlandırmak amacıyla, gıda ve tarım sektörleri de endeks hesaplamasına dâhil edilerek toplam 13 sektör olacak şekilde genişletilmiştir. Her sektörün her dönemde yer almaması sebebiyle, sektörlerin beklenti endeks değerleri, her dönem kendi içinde izlediği eğilim dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu nedenle, sektörel karşılaştırma, diğer sektörler ile değil, bileşik beklenti endeks değeri ve eşik değeri (50) üzerinden yapılmıştır.

Madencilik ve enerji sektörü, 2018 yılından itibaren bileşik beklenti endeksinin üzerinde değer almış, sadece 2019 üçüncü çeyrek ve 2021 birinci çeyrek hariç eşik değerin üzerinde yer alarak genellikle iyimser beklenti sergilemiştir. Tekstil sektöründe beklentiler genellikle dalgalı bir seyir izlemekle beraber 2018 ikinci çeyrekte tarihi en yüksek seviyesi 71 değerine ulaşmış, pandemi döneminde genellikle eşik değerin altında bir seyir izlese de 2021 yılında beklentiler toparlanarak 63 seviyesine yükselmiştir. Ayrıca, tekstilde eşik altı değerin oluştuğu dönemlerde, bileşik beklenti endeksinde de eşik altı değer daha düşük seviyelerde gerçekleşmektedir. Ticaret sektörü beklentileri, endeks değeri bileşik beklenti endeks ile paralel seyir izlerken pandemi nedeniyle yaşanan kapanmaların etkisi ile 2020 yılında eşik değerin altına gerileyen beklentiler 2021 yılında yeniden eşik değerin üzerinde değer almıştır. İnşaat sektöründe genellikle eşik değerin altında olan beklenti endeks değerleri, tüm dönemlerde eşik altında olan bileşik beklenti endeksten daha düşük düzeyde olmakla beraber 2019 sonrası artış eğilimi göstermektedir. Finans sektörü beklenti endeksi 2018 üçüncü çeyrekte ve 2021 birinci çeyrekte dip seviyelere gerilemiş 2020 yıl sonu itibari ile girdiği artış eğilimi ile 55 seviyesine yükselmiştir. Turizm sektörü beklentisinde dönemsel etkilerin hâkimiyeti olduğu görülmekte ve pandemi döneminde yaşanan kapanmaların etkisi ile 2021 birinci çeyrekte tarihi en düşük seviyesi olan 19 değerine kadar gerilemiştir. İmalat sektörü beklentisi 2018 üçüncü çeyrek ila 2019 dördüncü çeyrek döneminde eşik değerin altında yer almasına karşın 2021 yılında eşik değeri aşarak 63 seviyesine kadar yükselmiştir. Bilişim

sektörü, sağlık sektörü, lojistik ve taşımacılık sektörü, tarım sektörü ve gıda sektörü beklentilerinde özellikle son dönemde bir artış eğilimi olduğu ve bu beklentilerin eşik değerin üzerinde gerçekleştiği görülmüştür.

2017 yılında hesaplanmaya başlandığında 8 sektör yer alan çalışma, 2019 yılı üçüncü çeyrekte bilişim, sağlık, lojistik ve taşımacılık sektörleri eklenerek revize edilmiş ve 2020 yılı ikinci yarısında da pandeminin etkilerini daha iyi anlamlandırmak amacıyla, gıda ve tarım sektörleri de endeks hesaplamasına dâhil edilerek toplam 13 sektör olacak şekilde genişletilmiştir. Ancak endekse gelen yanıtların temsiliyet gücü dikkate alınarak 2022 yılı itibari ile gıda ve tarım sektörleri aynı çatı altında incelenmeye başlamıştır.

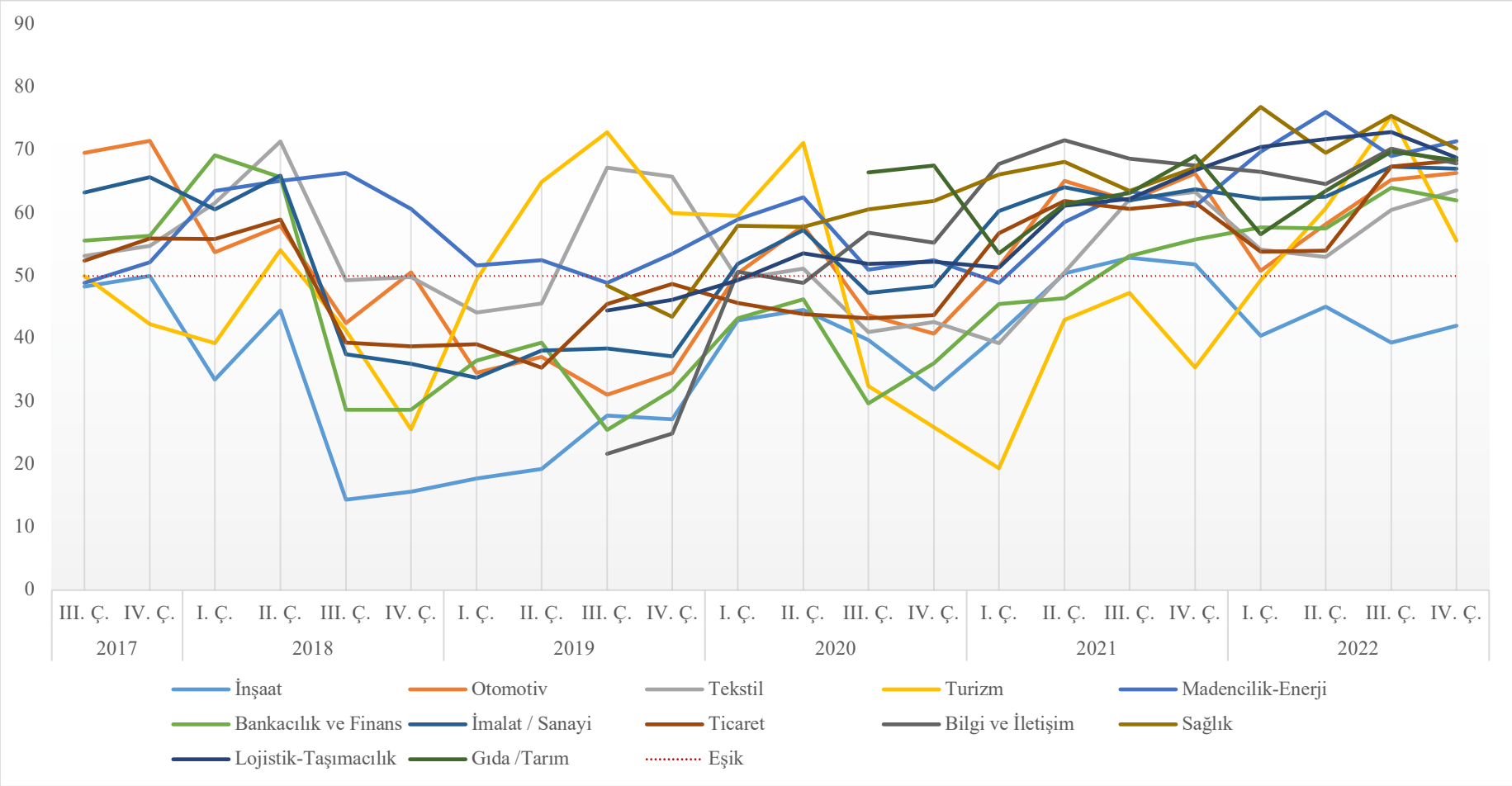
2022 yılı III. çeyrek sonuçları sektöre göre incelendiğinde inşaat sektörü hariç tüm sektör beklentilerinin 50 baz puan üzerinde kaldığı görülmektedir. En iyi beklentilere sahip ilk üç sektörün sırasıyla Turizm, Sağlık ve Lojistik-Taşımacılık olduğu tespit edilmiştir. 2022 yılın ilk çeyreğinde 50 baz puanın altında kalan Turizm sektörü için beklentilerin III. çeyrekte rekor düzeylere ulaşması, yaz aylarında yerli/yabancı turist taleplerinin artacağı beklentisinden kaynaklanmaktadır. Pandeminin etkisiyle sağlık sektörünün parlayan yıldızı 2022 yılında da devam etmektedir. Ayrıca Çin gibi küresel ölçekte en önemli ihracatçı ülkelerin üretim süreçlerinde ortaya çıkan COVID-19 kaynaklı sorunların tedarik zincirlerinde yarattığı kırılmalara, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın eklenmesi, lojistik sektöründe talebi ve ihtiyacı arttırmıştır. Ekonomik ve siyasi belirsizliklerin arttığı bu dönemde ilgili sektörlerde ki beklentilerin artması sektörlerin olumlu ilerleyişlerinin devam edeceği sinyali vermektedir.

2022 yılı IV. çeyrek sonuçları sektörlere göre incelendiğinde inşaat sektörü hariç tüm sektör beklentilerinin 50 baz puan üzerinde kaldığı görülmektedir. En iyi beklentilere sahip ilk üç sektörün Madencilik-Enerji, Sağlık ve Lojistik-Taşımacılık olduğu tespit edilmiştir. Turizm sektöründeki III. çeyrekteki artış yaz aylarının talep etkilerini taşımakla beraber IV. çeyrekteki düşüş eğiliminin, kış aylarının gelmesine ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Turizm açısından yaratacağı etkilere bağlanması mümkündür. 2022 yılı süresince beklentileri açısından sektörlerin verdiği olumlu beklenti sinyalleri yaşanan süreçler bakımından sektörel derslerin çıkartıldığı şeklinde de yorumlanabilir. İnşaat sektöründe süre gelen olumsuz beklentiler hem pandeminin hem de sektörün kendi içerisinden kaynaklanan sorunların birleşmesi ile firmaların maliyetlerine ve özellikle konut fiyatlarına yansımıştır.

Paris İklim Anlaşması kapsamında son dönemde yapılan düzenlemeler enerji sektöründeki birçok şirketin gerekli yükümlülükleri yerine getirememesi nedeniyle yaptırımlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Öte yandan Rusya –Ukrayna Savaşı'nın enerji arzında yarattığı dalgalanmalar ise sektörün ilerleyişinde farklı bir yön çizmiştir. Tüm bu süreçler düşünüldüğünde Madencilik- Enerji sektörünün beklentilerin olumlu ilerlemesi, talep tarafında da bir değişim olmamasıyla ilgili sektörde gerekli koşulları sağlamış firmalar için fırsatlar oluştuğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Tablo 5. Sektörlere Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi 2017-2022

	2017		2018				2019				2020				2021				2022			
	III. Ç.	IV. Ç.	I. Ç.	II. Ç.	III. Ç.	IV. Ç.	I. Ç.	II. Ç.	III. Ç.	IV. Ç.	I. Ç.	II. Ç.	III. Ç.	IV. Ç.	I. Ç.	II. Ç.	III. Ç.	IV. Ç.	I. Ç.	II. Ç.	III. Ç.	IV. Ç.
İnşaat	48,3	50	33,5	44,5	14,4	15,7	17,8	19,3	27,8	27,2	42,9	44,6	39,8	31,9	40,7	50,4	52,9	51,8	40,5	45,1	39,4	42,1
Otomotiv	69,6	71,5	53,8	58	42,5	50,6	34,6	37,1	31,1	34,6	50,4	58	43,8	40,8	51,5	65,1	61,9	66,3	50,8	58,2	65,3	66,4
Tekstil	53,2	54,8	61,6	71,4	49,3	49,8	44,2	45,6	67,2	65,8	49,5	51,2	41,1	42,7	39,3	50,6	62,2	63,4	54,2	53	60,5	63,6
Turizm	50	42,3	39,3	54,1	41,3	25,6	49,4	65	72,9	60	59,6	71,2	32,5	25,9	19,4	43	47,3	35,4	49,3	60,8	75,5	55,6
Madencilik-Enerji	48,9	52,2	63,5	65,1	66,4	60,7	51,7	52,5	48,9	53,5	59	62,5	51	52,5	48,9	58,6	63,5	61,1	69,8	76,1	69,1	71,4
Bankacılık ve Finans	55,6	56,4	69,2	65,7	28,7	28,7	36,5	39,4	25,5	31,8	43,3	46,3	29,7	36,1	45,5	46,5	53,2	55,8	57,7	57,6	64,0	62,0
İmalat / Sanayi	63,3	65,7	60,6	66	37,5	36	33,8	38,1	38,5	37,2	51,9	57,3	47,3	48,4	60,3	64,1	62	63,8	62,3	62,6	67,4	67,1
Ticaret	52,4	56	55,9	59	39,4	38,8	39,1	35,4	45,5	48,7	45,7	43,9	43,3	43,8	56,8	61,9	60,7	61,7	53,9	54	67,4	68,4
Bilgi ve İletişim									21,7	24,9	50,7	48,9	56,9	55,3	67,8	71,6	68,7	67,6	66,6	64,6	70,3	67,9
Sağlık									48,5	43,5	58	57,8	60,6	61,9	66,1	68,2	63,5	67,2	76,9	69,6	75,5	70,3
Lojistik-Taşımacılık									44,5	46,2	49,3	53,6	51,9	52,3	51,3	61,2	62,3	66,8	70,5	71,8	72,9	68,8
Gıda /Tarım													66,5	67,6	53,6	61,4	63,2	69,1	56,6	63,5	69,8	68,4

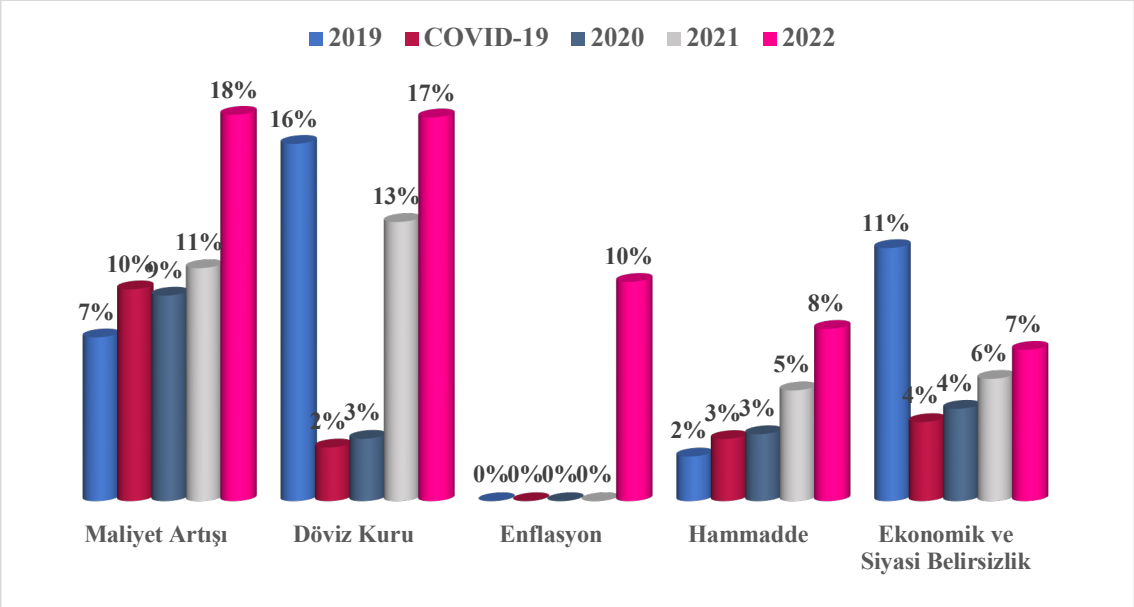

Şekil 16. Sektörlere Göre İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi

2. İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI BEKLENTİ ENDEKSİ TESPİT EDİLEN BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2.1. Toplulaştırılmış Başlıca Sorunları ve Çözüm Önerileri

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Beklenti Endeksi kapsamında yapılan anketlerden elde edilen verilere göre 2019-2022 dönemi için karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 17. 2019-2022 Yıllarında Karşılaşılan Başlıca Sorunlar

Maliyet Artışı: Firmaların 2022'de başlıca sorunu haline gelen maliyet artışının en önemli kaynağı hammadde tedarikinde yaşanan problemler ve yüksek döviz kuru gösterilmiştir. Maliyetlerin artışının önlenmesi adına korumacı politikaların izlenmesi gerektiği, kamu otoritesinin enerji fiyatlarında bazı sektörlerde sabitleme yapması gerektiği, stoklu çalışma biçimine geçilmesi ve yerli üretimin desteklenmesi önerilmiştir.

Döviz Kuru: Döviz kurunun yüksekliği ve dalgalanmayla birlikte kur riskinin oluştuğu anlatılmıştır. Kur yüksekliğinden kaynaklı farklı sorunların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Döviz kurunda sağlanacak istikrarın genel ekonomiye de yansıyacağı belirtilmiştir.

Enflasyon: Yurt içi fiyatlar genel seviyesinin gösterdiği hızlı yükselişin firmalar üzerinde en önemli olumsuz etkisi maliyetler ve satış fiyatları üzerinde olurken tüketici tarafında alım gücünün düşmesi problemiyle karşılaşılmasına sebep olmuştur. Enflasyonun önlenmesi için makroekonomik göstergelerin analizlerinin iyi yapılması, piyasada güven ortamının tahsis edilerek enflasyon oranının düşürülebileceği belirtilmiştir.

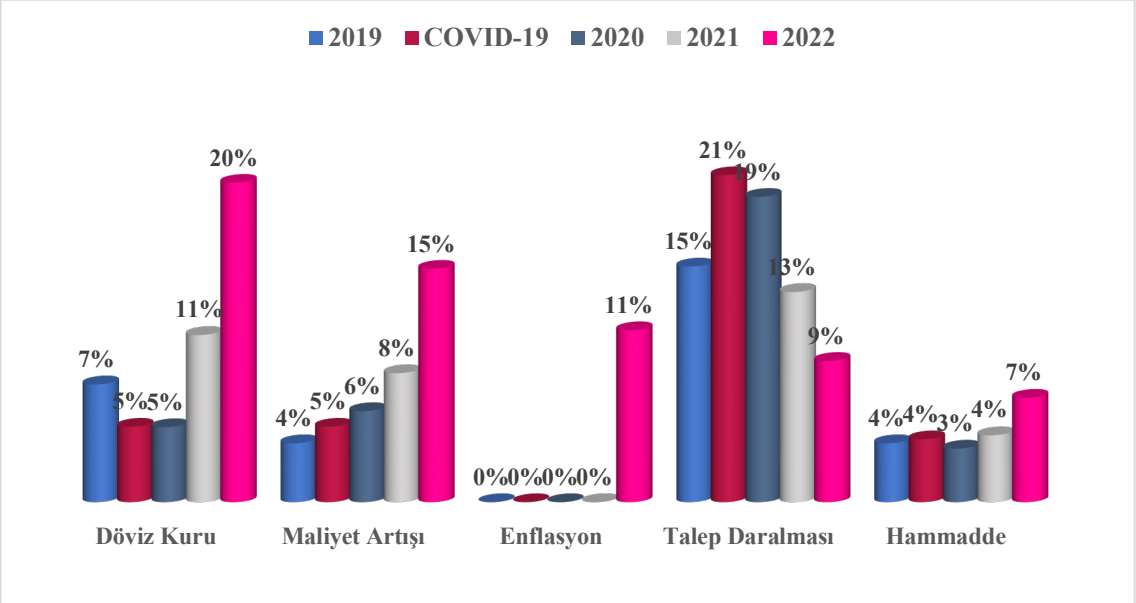
Hammadde: 2019 yılından itibaren aşamalı bir yükseliş gösteren hammadde sorunu 2022'de zirveye ulamıştır. Küresel sorunlar sebebiyle tedarik kanallarında güçlükler olduğu, yeterli ve kaliteli hammaddeye erişimde zorlukların arttığı aktarılmıştır. Yerli üretimi destekleyen politikaların üretilmesi, kritik hammaddelerin sektörler bazında fiyat sabitlemesine tabi tutulması ve devlet teşviklerinin arttırılması önerilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: 2019'daki oranına kıyasla sorunun düşük seviyede seyrettiği görülse de pandemi döneminden itibaren yükselme yaşandığı görülmektedir. Ekonomide güven ortamının tahsis edilebilmesinin sorunun çözümü açısından kritik olduğu vurgulanmıştır.

2.2. Firmaların Çalışan Sayısına Göre Beklentileri

2.2.1. Küçük Ölçekli Firmalar

2019-2021 yılları arasında küçük ölçekli; "50 kişiden az" çalışana sahip firmaların sorunların karşılaştırılmasına ve çözüm önerilerine ilişkin sonuçlara bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 18. 2019-2022 Yılları Arasında "50 Kişiden Az" Çalışana Sahip Firmaların Başlıca Sorunları

Döviz Kuru: Döviz kurunun yüksek olması ve yüksek oynaklık sorunun sebebi olarak gösterilirken 2022 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Kur farkından oluşabilecek risklerin minimize edilmesi için öngörülebilirliğin arttırılması ve kurun yüksekliğini engelleyecek politikalar tasarlanması önerilmiştir.

Maliyet Artışı: Maliyet sorununun her yıl bu ölçekteki firmalarda yaşandığı belirtilse de 2022'de hızlı bir yükseliş yaşadığı görülmektedir. Maliyetlerin artmasının firmaları satış yapıp yapmama konusunda belirsizliğe sürüklediği belirtilmiştir. Yapısal reformların tasarlanması, yerli üretimin arttırılması ve hammadde alımında devlet teşviklerinin arttırılması önerilmiştir.

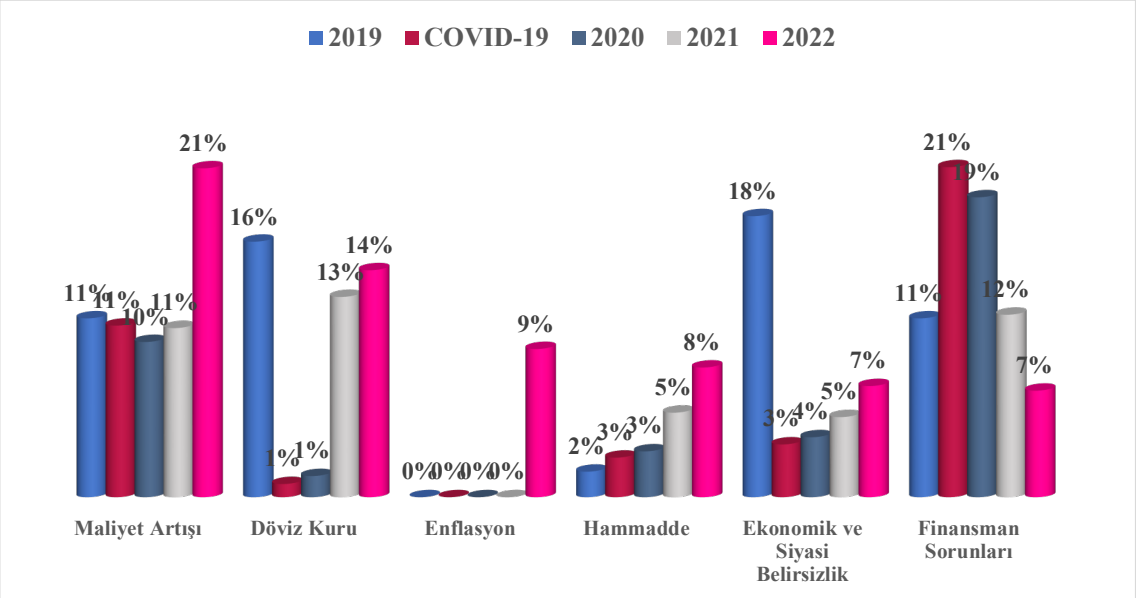
Enflasyon: Satış fiyatlarının belirlenememesi, maliyetlerin sürekli artması işlenmiş ürünlerin satışında sorunlara sebep olmuştur. Makroekonomik tedbirlerin arttırılarak enflasyonist sürecin sona erdirilmesi ve piyasada güven ortamının tahsis edilmesi gerektiği aktarılmıştır.

Talep Daralması: Talep sorunu pandemiyle birlikte zirve noktasını görmesine karşın ilerleyen yıllarda azalış göstermeye başlamıştır. Satışları arttıracak politikalar belirlenmesi ve alım gücünün yükseltilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Hammadde: Hammaddelerin istenilen kalitede ve miktarda bulunmasında zorluk yaşandığı belirtilirken sektörün etkisini arttıran problemlerinden birisi olmuştur. Üretimde aksamalara sebep olan bu durumun yerli üretimin desteklenmesiyle kapatılabileceği aktarılmıştır.

2.2.2. Orta Ölçekli Firmalar

2019-2021 yılları arasında orta ölçekli; "50-250 kişi" çalışana sahip firmaların sorunların karşılaştırılmasına ve çözüm önerilerine ilişkin sonuçlara bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 19. 2019-2022 Yılları Arasında "50-250 Kişi" Çalışana Sahip Firmaların Başlıca Sorunları

Maliyet Artışı: Özellikle enerji fiyatlarındaki artışın maliyetlere yansıdığı ifade edilmiştir. Üretim süreçlerinin yeniden dizayn edilmesi, ürünlerin ithal ikamesinin yapılması için gerekli adımların atılması ve hammadde temininde teşviklerin arttırılması önerilmiştir.

Döviz Kuru: İthalata dayalı yapılan ticari iş ve işlemlerde döviz kurunun yüksek oluşunun önemli bir problem olduğu belirtilmiştir. Faiz ve döviz kuru arasındaki dengenin sağlanması, kurdaki istikrarı sağlayacak para politikalarının üretilmesi akabinde döviz kurunun makul bir seyir alabileceği aktarılmıştır.

Enflasyon: Fiyatların oldukça yükselme eğiliminde oluşu satış fiyatlarında değişime sebep olmuştur. Fiyat istikrarının sağlanması için ekonomik göstergelerin iyi analizinin yapılması ve enflasyonun aşağı yönlü hareketini sağlayacak politikaların üretilmesi gerektiği bilgisi verilmiştir.

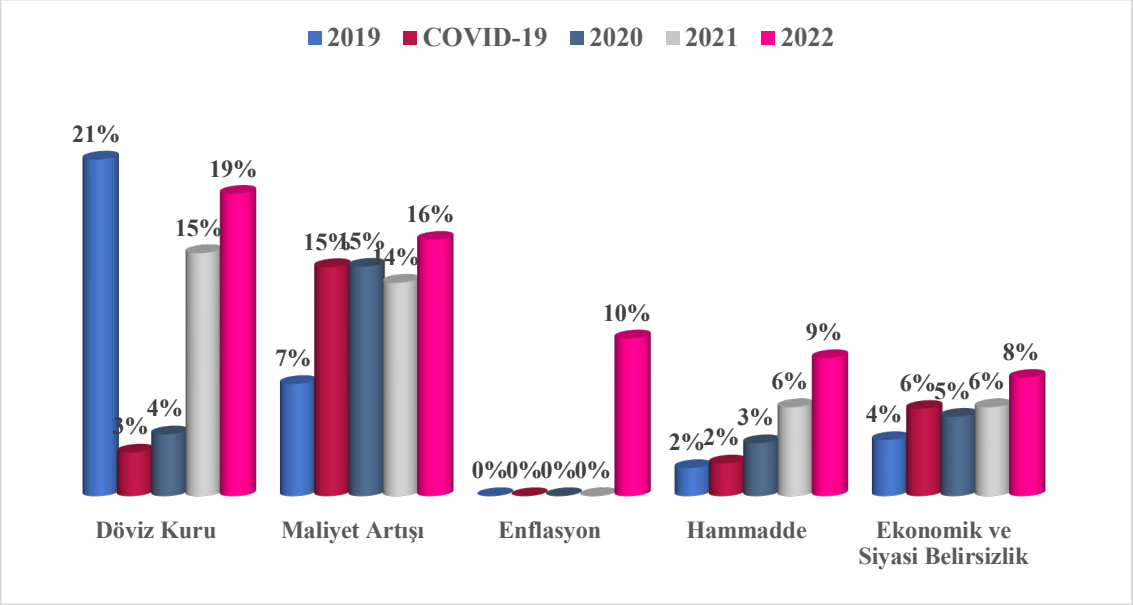
Hammadde: Uluslararası sistemdeki çatışmaların hammadde tedariki konusunda sorunlara yol açtığı belirtilmiştir. Üretimde planlama, yerli üretim için uygun koşulların kamu otoritesi tarafından sağlanması ve teşviklerin arttırılması önerilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Belirsizlikle birlikte yüksek riskin piyasayı sarstığından bahsedilmiştir. İstikrarlı ve güvenli piyasa ortamının yeniden kazandırılması gerektiği ve dış politikada uyumlu aksiyonlar alınması gerektiği belirtilmiştir.

Finansman Sorunları: Maliyetlerin artmasıyla finansmana duyulan ihtiyacın daha da arttığı belirtilirken geçen yıllara oranla sorunda bir azalış olduğu görülmüştür. Bu ölçekteki firmalardaki öz sermaye yetersizliğinin ise finansman sorunun daha çok hissedilmesine neden olduğu dile getirilmiştir. Yenileme ve modernizasyon yatırımı yapmak isteyen firmaların krediye ulaşmalarının kolaylaştırılması ve faiz oranlarının düşürülmesi önerilmiştir.

2.2.3. Büyük Ölçekli Firmalar

2019-2021 yılları arasında büyük ölçekli; “250 kişiden fazla” çalışana sahip firmaların sorunların karşılaştırılmasına ve çözüm önerilerine ilişkin sonuçlara bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 20. 2019-2022 Yılları Arasında "250 Kişiden Fazla" Çalışana Sahip Firmaların Başlıca Sorunları

Döviz Kuru: Girdilerde ithalata bağımlı olan firmaların döviz kurunun hareketlerinden doğrudan etkilendiği ifade edilirken sorunun pandemi döneminde ve 2020'de keskin bir düşüş yaşamasına karşın 2021 ve 2022 yükselişine devam ettiği görülmüştür. Kurdaki yükselişi engelleyecek politikaların üretilmesi gerektiği ifade edilirken istikrarın sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Maliyet Artışı: İthal stok girdisi fazla olan firmaların maliyetlerinin arttığı aktarılırken yıllar içerisinde bu sorun büyük ölçekteki firmaların kronik sorunlarından birisi halini almıştır. Kur ve enflasyonun yükselişinde tedbir alındığında maliyetler üzerinde doğrudan bir düşüş yaşanacağı beklentisi aktarılmıştır. Bununla birlikte fiyatların sabitlenebilir seviyelerde seyretmesi ve tedarik kanallarının çeşitlendirilmesi önerilmiştir.

Enflasyon: Fiyatlar genel seviyesindeki düzensizlik ve belirsizlik olduğu belirtilirken enflasyonun kontrol altına alınması ve enflasyonu tetikleyen unsurların tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

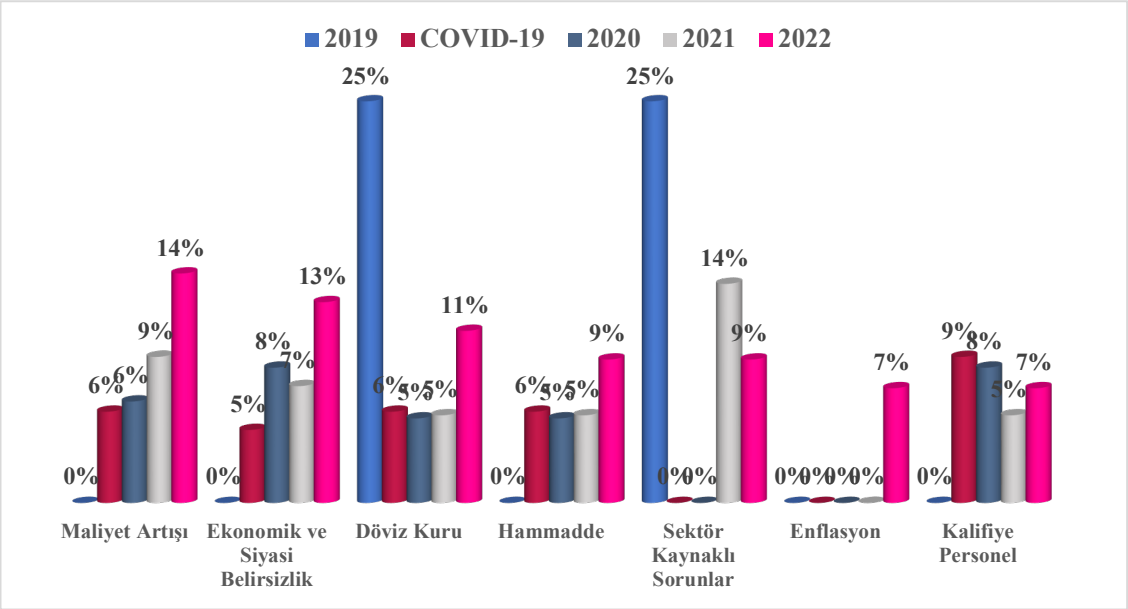
Hammadde: Hammadde temininde aksamalar olduğu belirtilirken sektörde bu sorunun artan etkisi olduğu görülmüştür. Ar-Ge faaliyetlerinin arttırılarak kritik hammaddelerin üretiminin yerlileştirilmesi ve tedarik kanallarında tıkanmaya sebep olan sorunların tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Geleceğe dair öngörü yapabilirliğin azaldığı belirtilirken yıllar içerisinde sorunun kronikleştiği görülmüştür. İstikrarın yeniden sağlanması, kamu otoritesinin güven artırıcı politikaların belirlemesi gerektiği bildirilmiştir.

2.3. Ciro Düzeyine Göre Firmaların Sorun Ve Çözüm Önerileri

2.3.1. Küçük Ölçekli Firmalar

2019-2021 yılları arasında küçük ölçekli; "0-10 Milyon TL" ciro düzeyine sahip firmaların sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 21. 2019-2022 Yılları Arasında "0-10 Milyon TL" Ciro Düzeyine Sahip Firmaların Başlıca Sorunları

Maliyet Artışı: Bu ölçekteki firmaların pandemi sürecinden itibaren gündemine giren maliyet artışı sorunu yıllar içerisinde etkisini arttırmıştır. Hammadde ve üretim giderlerinin artmasının sonucu olarak maliyetlerin arttığı belirtilmiştir. Stoklu çalışma ve girdi maliyetlerinin azaltılmasına yönelik politikaların tasarlanması önerilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: 2021'e oranla oldukça hızlı bir yükseliş yaşanan bu sorun temel nedeninin geleceğin belirsizliğinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Ekonomi politikalarında uygulanacak kısa dönem politikalarının program halinde kamuoyuna açık tasarlanmasıyla ekonomide güven ortamının tahsis edilmesi ve oluşturulan politikaların ülkenin genel denge durumunu koruyacak şekilde biçimlendirilmesi önerilmiştir.

Döviz Kuru: Döviz kuru sorununun 2019 yılına kıyasla oldukça düşük olduğu söylenebilse de sorunun halen en önemli sorunlar arasında olduğu görülmektedir. Kurun yüksek

ve volatil seyrinin bu ölçekteki firmalar üzerinde farklı sorunlara sebep olduğu aktarılmıştır. Ekonomide istikrarın sağlanarak dalgalanmanın önüne geçilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Hammadde: Sektörün kronikleşmiş sorunlarından birisi haline gelen hammadde sorununun en önemli nedenini tedarik zorlukları dolaylı olduğu aktarılmıştır. Kamu otoritesi tarafından bir planlamanın yapılması ve üretimi arttıracak teşviklerin yapılması önerilmiştir.

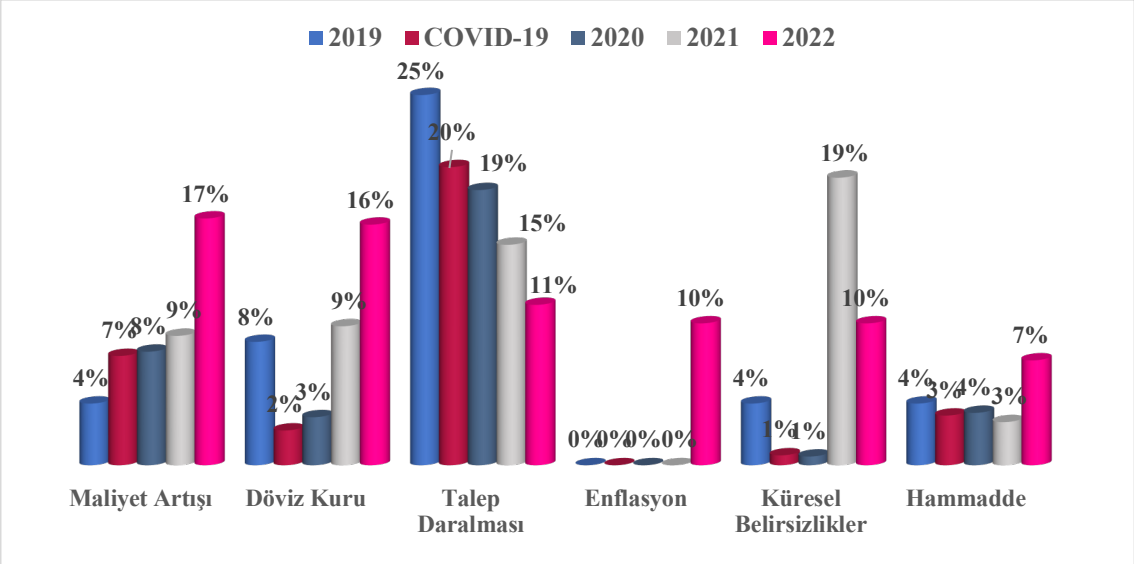
Sektör Kaynaklı Sorunlar: Sektör kaynaklı sorunların geçen yıla oranla bir düşüş yaşadığı görülmüştür. Farklı sektörler özelinde sorunlar yaşandığı aktarılırken sektörlerin farklı sorunlarına uygun çözüm önerileri sunulmuştur.

Enflasyon: Fiyatlar genel seviyesindeki yükselişin satış fiyatlarında karşılık bulduğu belirtilmiştir. Bu yükselişin durdurulması, politika faizi ve reel faizi arasındaki açıklığın daraltılması ve uygun makroekonomi politikalarının izlenmesi gerektiği çözüm olarak sunulmuştur.

Kalifiye Personel: Bu ölçekteki firmaların kalifiye eleman ile buluşma zorluğu çektiği belirtilirken özellikle pandeminin hemen ardından ortaya çıkmıştır ve kronik hale gelmiştir. Üniversitelerde iş hayatına yönelik tanıtım ve yönlendirme faaliyetlerinin arttırılması çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

2.3.2. Orta Ölçekli Firmalar “10 – 50 Milyon TL”

2019-2021 yılları arasında orta ölçekli; “10-50 Milyon TL” ciro düzeyine sahip firmaların sorunların karşılaştırılmasına ve çözüm önerilerine ilişkin sonuçlara bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 22. 2019-2022 Yılları Arasında "10-50 Milyon TL" Ciro Düzeyine Sahip Firmaların Başlıca Sorunları

Maliyet Artışı: Bu ölçekteki firmaların kronikleşmiş sorunu 2022 itibariyle zirve yapmıştır. Girdi maliyetlerinin artışı sıklıkla dile getirilirken stoklu çalışma, döviz kurunun aşağı yönlü hareketinin sağlanması, sektör özelinde teşvikler verilmesi çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Döviz Kuru: Son dört yılda en yüksek seviyesine ulaşan döviz kuru problemi yüksek kur seviyesi ve volatilite dolaylı olduğu ifade edilirken öngörülebilirliğin arttırılması, faiz-döviz kuru istikrarının sağlanması ve kurun makul seviyelere indirilebileceği makroekonomi politikalarının gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Talep Daralması: 2019'dan bu yana ılımlı bir düşüş gösteren sorunun gündemden çıkmasının zaman alacağı görülmektedir. Satış fiyatlarının artması, talep önceliklerinin değişmesi sorunun arkasındaki neden olarak aktarılmıştır. Enflasyonun düşmesiyle satışların arttırılabileceği ifade edilmiştir.

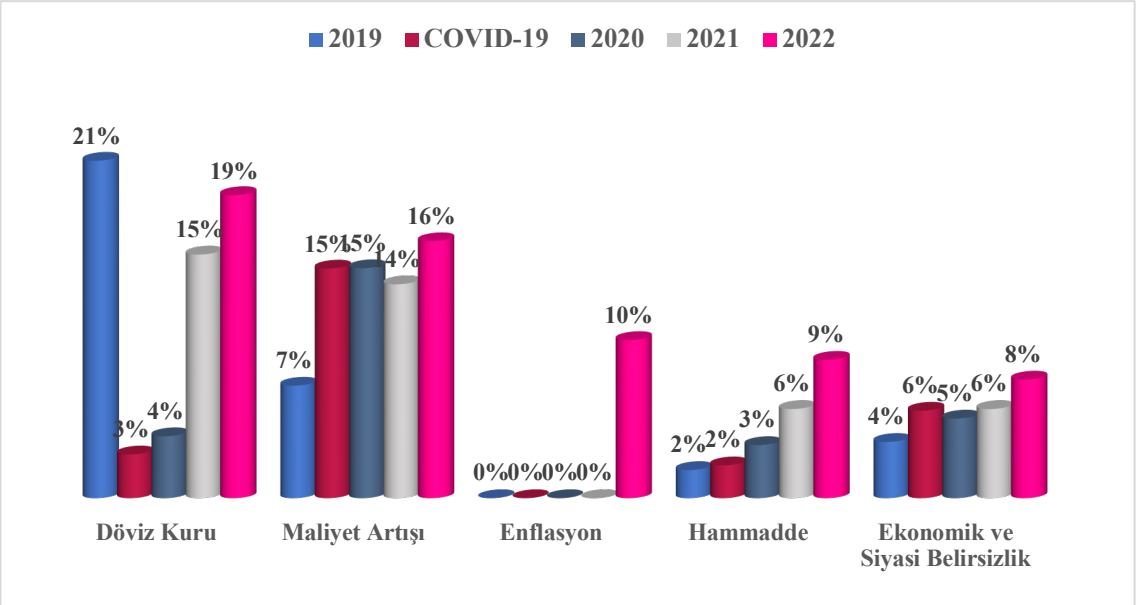
Enflasyon: Fiyatlar genel seviyesinde yaşanan artışın ürünlerin satış fiyatlarına yansıtılması noktasında sorunlar olduğu belirtilmiştir. Enflasyonu düşürebilecek makroekonomi politikalarının izlenmesiyle maliyetlerin de aşağı yönlü hareket edeceği aktarılmıştır.

Küresel Belirsizlikler: Pandemi ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nın tedarik zinciri üzerinde sorun yaşattığı ifade edilmiştir. Belirsizliklerin sona erdiği takdirde fiyat istikrarının sağlanacağı ve tedarik zincirindeki aksamaların giderilebileceği belirtilmiştir.

Hammadde: Tedarik zincirinde aksamaların olması hammaddeye erişimde sorun yaratmıştır. 2022'de en yüksek seviyesine ulaşan sorunun hammadde arzının arttırılması, hammadde üretiminin teşviki ve tedarik kanallarının çeşitlendirilmesi önerilmiştir.

2.3.3. Büyük Ölçekli Firmalar "50 Milyon TL"

2019-2021 yılları arasında büyük ölçekli; "50 milyon TL üstü" ciro düzeyine sahip firmaların sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 23. 2019-2022 Yılları Arasında "50 Milyon TL Üstü" Ciro Düzeyine Sahip Firmaların Başlıca Sorunları

Döviz Kuru: Girdilerde ithalata bağımlı olan firmaların döviz kurunun hareketlerinden doğrudan etkilendiği ifade edilirken sorunun pandemi döneminde ve 2020'de keskin bir düşüş yaşamasına karşın 2021 ve 2022 yükselişine devam ettiği görülmüştür. Kurdaki yükselişi engelleyecek politikaların üretilmesi gerektiği ifade edilirken istikrarın sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Maliyet Artışı: İthal stok girdisi fazla olan firmaların maliyetlerinin arttığı aktarılırken yıllar içerisinde bu sorun büyük ölçekteki firmaların kronik sorunlarından birisi halini almıştır. Kur ve enflasyonun yükselişinde tedbir alındığında maliyetler üzerinde doğrudan bir düşüş yaşanacağı beklentisi aktarılmıştır. Bununla birlikte fiyatların sabitlenebilir seviyelerde seyretmesi ve tedarik kanallarının çeşitlendirilmesi önerilmiştir.

Enflasyon: Fiyatlar genel seviyesindeki düzensizlik ve belirsizlik olduğu belirtilirken enflasyonun kontrol altına alınması ve enflasyonu tetikleyen unsurların tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

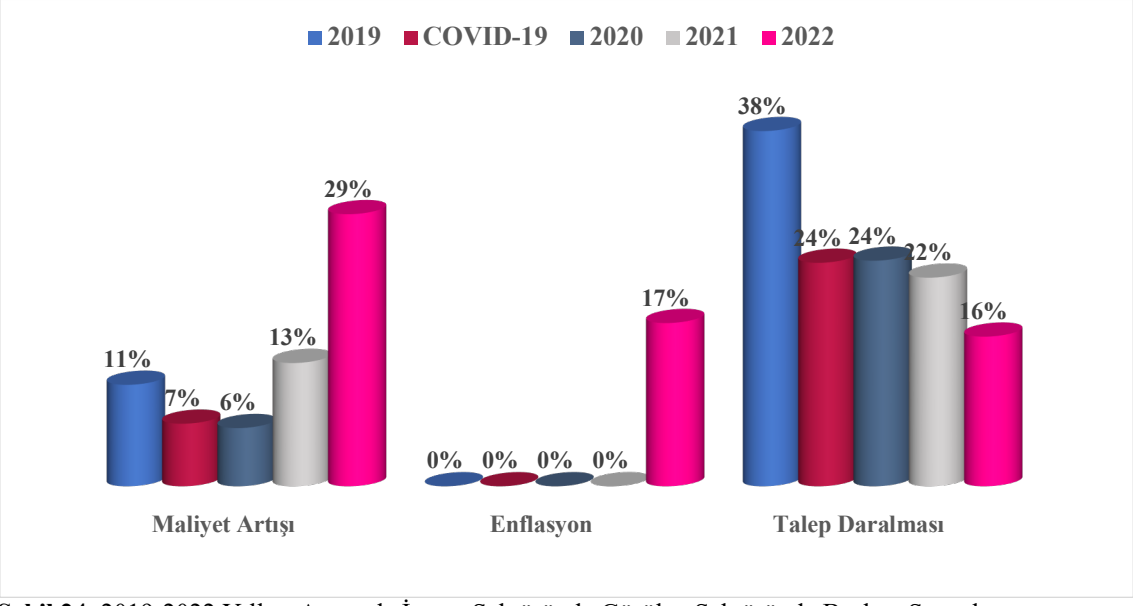
Hammadde: Hammadde temininde aksamalar olduğu belirtilirken sektörde bu sorunun artan etkisi olduğu görülmüştür. Ar-Ge faaliyetlerinin arttırılarak kritik hammaddelerin üretiminin yerlileştirilmesi ve tedarik kanallarında tıkanmaya sebep olan sorunların tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Geleceğe dair öngörü yapabilirliğin azaldığı belirtilirken yıllar içerisinde sorunun kronikleştiği görülmüştür. İstikrarın yeniden sağlanması, kamu otoritesinin güven artırıcı politikaların belirlemesi gerektiği bildirilmiştir.

2.4. Sektörlere Göre Sorun Ve Çözüm Önerileri

2.4.1. İnşaat Sektörü

2019-2022 yılları arasında inşaat sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 24. 2019-2022 Yılları Arasında İnşaat Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

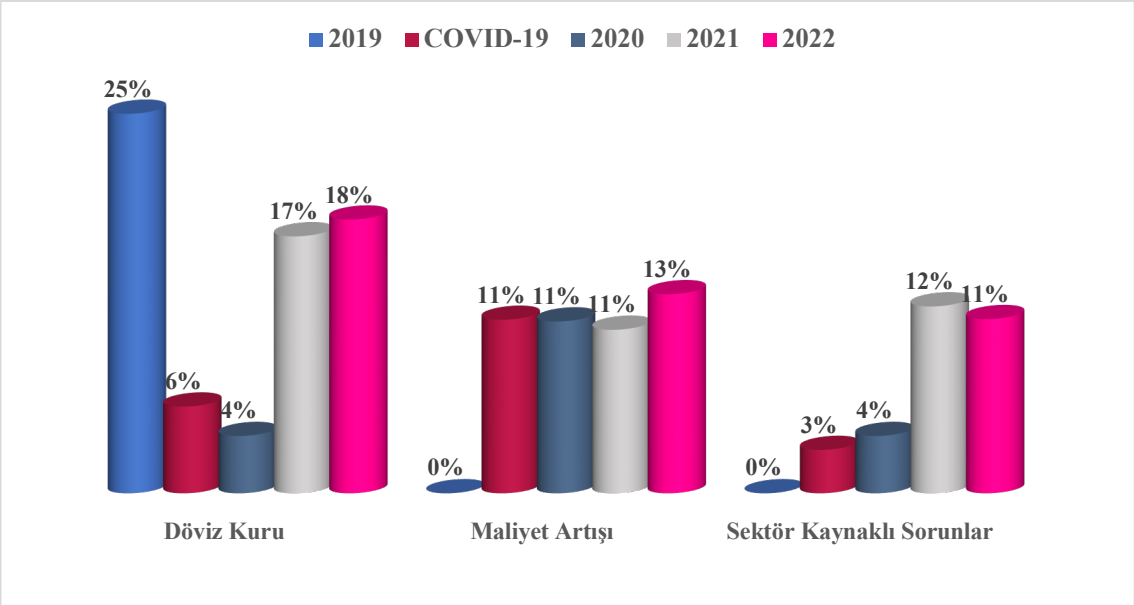
Maliyet Artışı: Üretim süreçlerinde kullanılan malzemelerin fiyatlarında ve işçilik ücretlerinde önemli bir artış yaşanması sektörde maliyet artışına sebep olmuştur. Stoklu çalışma, girdi fiyatlarındaki artışı kontrol altına alacak politikalar ve sektör özelinde uzun vadeli planlar yapılması önerilmiştir.

Enflasyon: Maliyetlerdeki yükselişin satış fiyatlarına yansıdığı ve bu yükselişin belirsizliği sektördeki firmaların satış konusunda isteksiz davranmalarına sebep olduğu belirtilmiştir. Politika faizi ve reel faiz arasındaki farkın minimize edilmesi, maliye politikalarının yeniden düzenlenmesi ve yurt içi enflasyon oranı ve kur değişimlerinin eşgüdümlü hareket etmesini sağlayan para politikası çözüm olarak sunulmuştur.

Talep Daralması: Yükselen satış fiyatları dolayısıyla sektörde talep tarafında bir daralma olduğu belirtilmiştir. Tüketici tarafındaki bu sorunun çözülebilmesi için cazip kredi paketlerinin hazırlanması ve alım gücünün yükseltilmesi önerilmiştir.

2.4.2. Otomotiv Sektörü

2019-2022 yılları arasında otomotiv sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 25. 2019-2022 Yılları Arasında Otomotiv Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Döviz Kuru: Döviz kurunun yüksekliği sektörde üretilen ürünlerim alım miktarını düşürdüğü ifade edilmiştir. Döviz kurunun makul seviyelere çekilmesi, finansal istikrar kazandırılması, yapısal reformların yapılmasıyla güven ortamının iç piyasada yeniden tayin

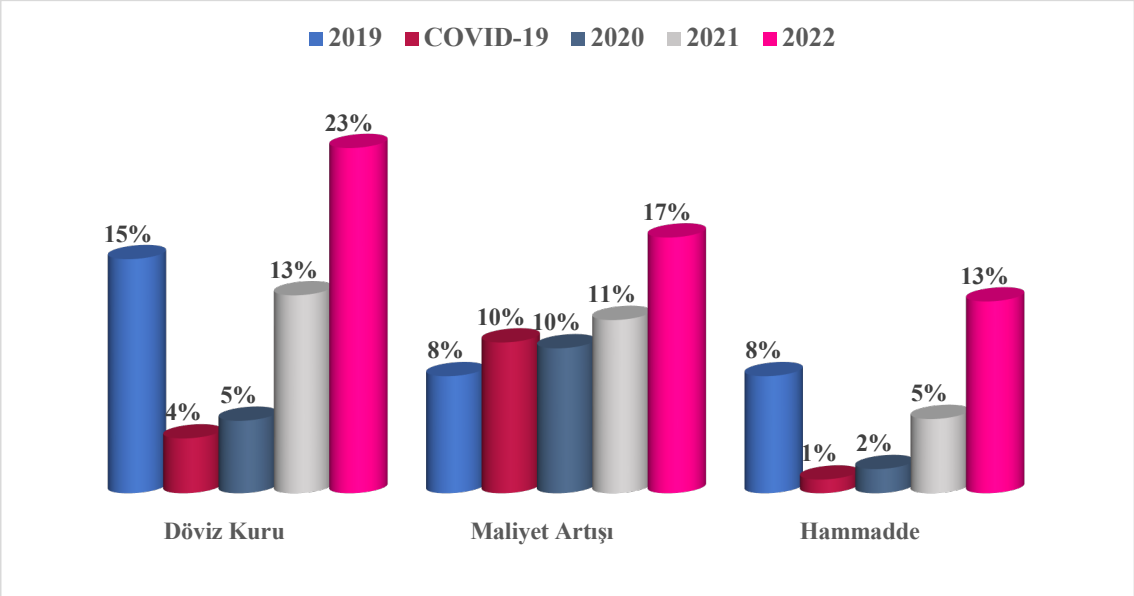
edilmesi ve ekonomide dengenin sağlanmasının ardından faiz oranlarının düşürülmesi çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Maliyet Artışı: İthal girdi kullanılan sektörde, döviz kurunun yüksekliğine bağlı olarak maliyetlerde artış yaşandığı bildirilmiştir. Firmalara sağlanacak devlet teşvikleri; KOBİ/KGF kredilerinin arttırılması, enerji fiyatlarının sektör özelinde sübvanse edilmesi, firmaların finansmanlarında gider kısıtlaması yapmaları, taşıt giderlerinin kaldırılması, otomotiv sektörünün yan sanayisini desteklemesi ve stoklu çalışma gibi öneriler sunulmuştur.

Sektör Kaynaklı Sorunlar: Sektörde dünya genelinde yaşanan daralma, ortaya çıkan çip krizi, yeni ürünlerin üretilmesinde yaşanan zorluklar ve firmaların tam kapasite çalışamaması sorunlarının yaşandığı bildirilmiştir. Çip üretiminde yaşanan zorlukların küresel manada çözülmesi gerektiği belirtilse de sektör kaynaklı bu sorunların çözümüne dair spesifik bir öneri sunulamamıştır.

2.4.3. Tekstil Sektörü

2019-2022 yılları arasında tekstil sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 26. 2019-2022 Yılları Arasında Tekstil Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Döviz Kuru: Döviz kurundaki artışın firmaların kârlılıklarını kısa vadede etkilemese dahi uzun vadede kârlılık seviyelerinin negatif manada etkileyeceği, girdi kullanımlarında yüksek kurun bir sorun haline geldiği ve volatilitenin yüksek oluşundan bahsedilmiştir.

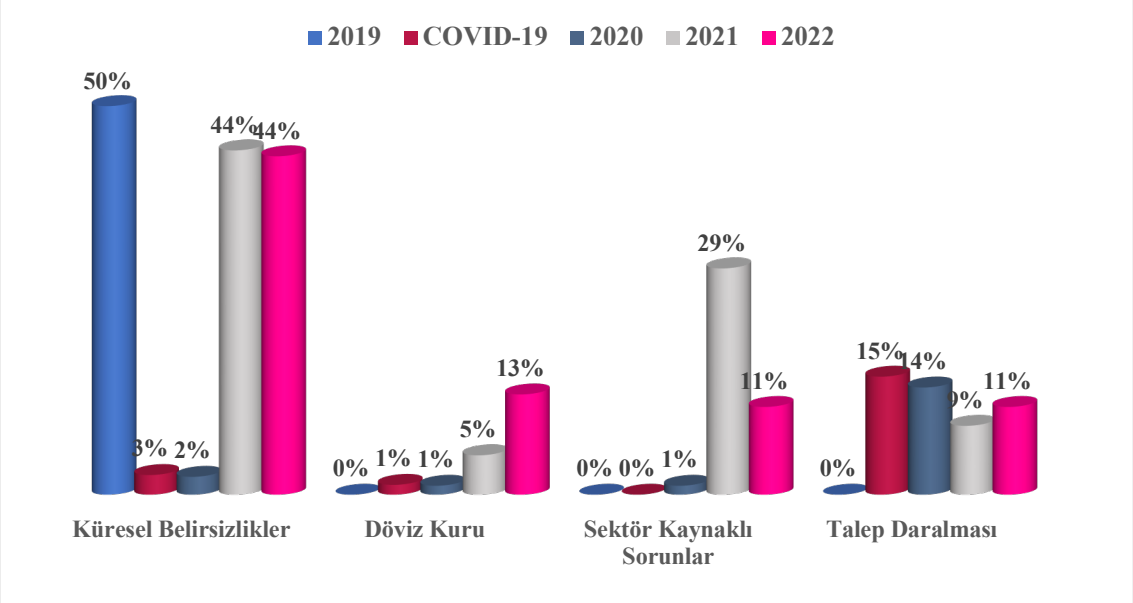
Kur farkının gelir arttırıcı özelliğinden kaynaklanan fiktif kârın iyi yönetilmesi, kurda istikrarın sağlanması ve yabancı finansman kullanımının azaltılması öneri olarak sunulmuştur.

Maliyet Artışı: Enerji, işçilik ve hammadde maliyetlerinde döviz kuruna ve tedarik zorluğuna bağlı olarak artış yaşandığı aktarılmıştır. Yerli girdi kullanımını arttırarak ithalata olan bağımlılığın azaltılması, üretim tesislerinin iç bölgelerde olacak şekilde yeniden yönlendirmelere tabi tutulması, ikame maliyetlerinin hesaplanılabilirliğinin arttırılması çözüm önerileri olarak sunulmuştur.

Hammadde: Tedarik kanalında dünya genelinde sorun yaşanmasının ülke içinde de önemli bir sorun olarak gündeme girdiği aktarılmıştır. Tedarik kanallarının çeşitlendirilmesi, yerli üretimin arttırılması konusunda üreticilerin teşvik edilmesi ve iplik, demir-çelik ve plastik hammaddelerin tedarikinde devlet teşviki önerilmiştir.

2.4.4. Turizm Sektörü

2019-2022 yılları arasında turizm sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 27. 2019-2022 Yılları Arasında Turizm Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Küresel Belirsizlikler: Yılın ilk yarısında pandeminin etkilerinin halen hissedildiği sektör, yılın ikinci yarısında Rusya-Ukrayna arasında ortaya çıkan savaşla ikinci kez bir be-

lirsizlikle yüzleşmiştir. Pandemiye ilişkin tedbirler konusunda bilgilendirmelerin arttırılması, küresel krizlerin ilgili yetkililer tarafından bitirilmesine yönelik adımların atılması ve yumuşak güç kullanımının arttırılması öneri olarak sunulmuştur.

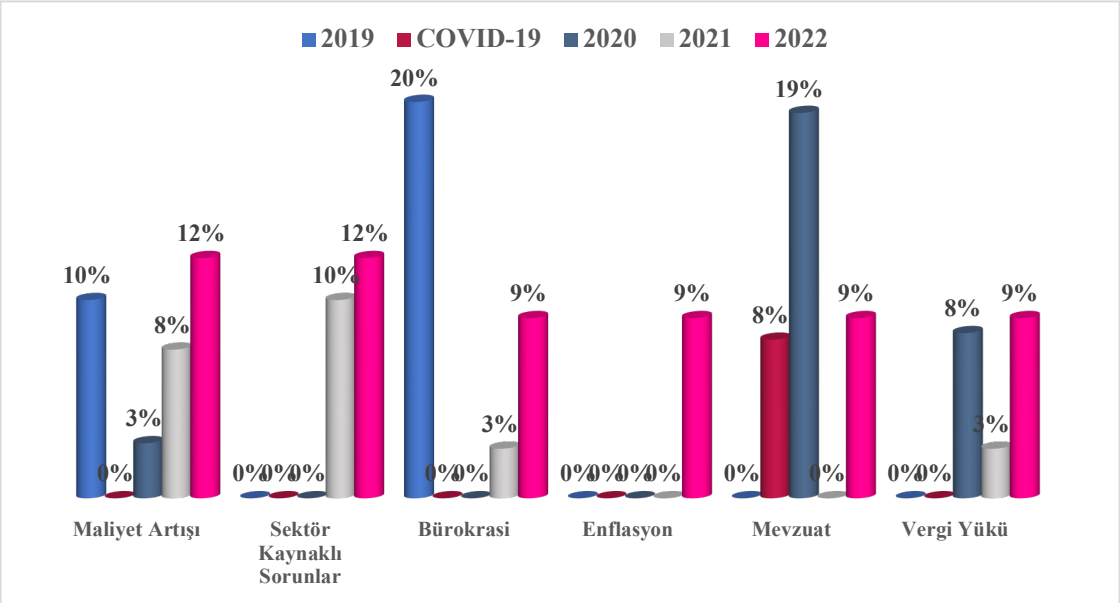
Döviz Kuru: Kurdaki artışın sektörde maliyet açısından sorun yarattığı bildirilmiştir. Döviz kurunda istikrarın arttırılması ve bu kapsamda ilgili politika araçlarının kullanılması önerilmiştir.

Sektör Kaynaklı Sorunlar: Sektörün yapısı gereği küresel belirsizliklerden direkt olarak etkilenebildiği, pandemiye dair alınan seyahat tedbirlerinin varlığı, daralmadan daha az etkilenmek adına kalitenin düşürülmesi ve kapsamlı planlamaların yokluğundan söz edilmiştir. Küresel tedbirlerin sektörler göz önünde bulundurularak kapsamlarının yeniden belirlenmesi ve sektör özelinde kapsamlı bir planlama ile yeniden yapılandırma süreçlerinin aktifleştirilmesiyle sektörde canlanmanın uzun vadede gerçekleşeceği belirtilmiştir.

Talep Daralması: Belirsizliklerin artmasına bağlı olarak tüketici tarafında ciddi bir daralma olduğundan bahsedilmiştir. Küresel belirsizliklerin azaltılması ve tanıtım faaliyetlerinin arttırılması önerilmiştir.

2.4.5. Madencilik ve Enerji Sektörü

2019-2022 yılları arasında madencilik ve enerji sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 28. 2019-2022 Yılları Arasında Madencilik ve Enerji Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Maliyet Artışı: Bu sorun, enerji tarafındaki firmaların kullandıkları hammadde fiyatlarının artışına ve madencilik firmalarının üretim maliyetlerinin artışına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Lojistik fiyatlarının düşürülmesi ve yerli kömür üretiminin arttırılması önerilmiştir.

Sektör Kaynaklı Sorunlar: İlgili hammaddelerin iç piyasada bulunmaması, pazar çeşitliliğinin kısıtlı olması, beklentilerde yaşanan uyumsuzluk, ekolojik sorumlulukların karşılanamaması ve gümrük sorunlarının ortaya çıkması sıralanmıştır. Farklı pazarların sektöre kazandırılması, ekolojiye duyarlı çalışma ortamlarının oluşturulması ve küresel manada fiyat artışının önüne geçilmesi çözüm önerisi olarak iletilmiştir.

Bürokrasi: Firmaların kamuyla ilgili olan meselelerde bürokratik engellere takıldığı belirtilmiştir. İşlerin ve işlemlerin güçlüğünün ve karmaşıklığının azaltılması ve mevzuat - bürokrasi uyumunun arttırılması önerilmiştir.

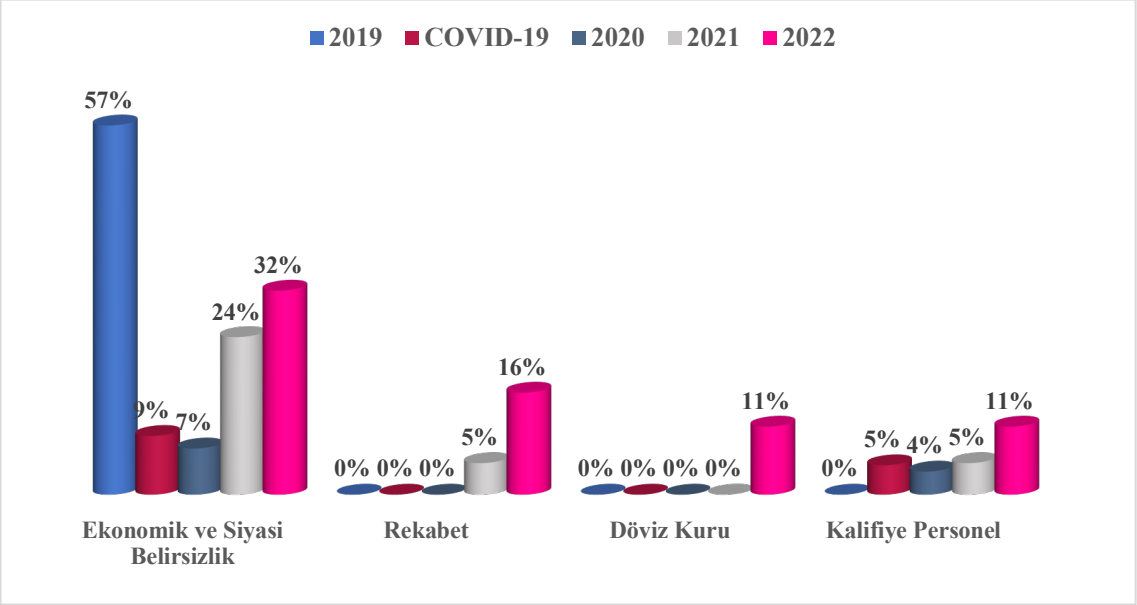
Enflasyon: Maliyetlerin artması sebebiyle birim fiyat belirlenmesi zorlaştığı ifade edilmiştir. Enerji ve hammaddenin birim fiyatının yükseltilmesi gerektiğini ancak böyle bir durumda talepte sorunlar oluşabileceği bildirilmiştir.

Mevzuat: Firmalarda ruhsat izninin alınmasında zorluk ve yasal düzenlemelerin sektörle uyumluluğu hususunda sorunlar olduğu bildirilmiştir. İhracata dayalı madenlerde ruhsat kolaylıklarının sağlanması ve KDV iade sorunlarının çözülmesi önerilmiştir.

Vergi Yükü: Vergi yükünün sektör özelinde arttığı belirtilmiştir. Devlet hakkı ödemelerinin net satışlar üzerinden yapılması ve vergi mahsup taleplerinde zaman sorunun çözülmesi önerilmiştir.

2.4.6. Finans Sektörü

2019-2022 yılları arasında finans sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 29. 2019-2022 Yılları Arasında Finans Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Belirsizlik ortamının güven problemine neden olduğu ve finansal manada bir istikrarsızlık olduğu belirtilmiştir. Öngörülebilirliği arttırılmış makro politikalar, ilgili kamusal kaynaklardan sektör özelinde bilgi akışının sağlanması ve güven ortamının arttırılması önerilmiştir.

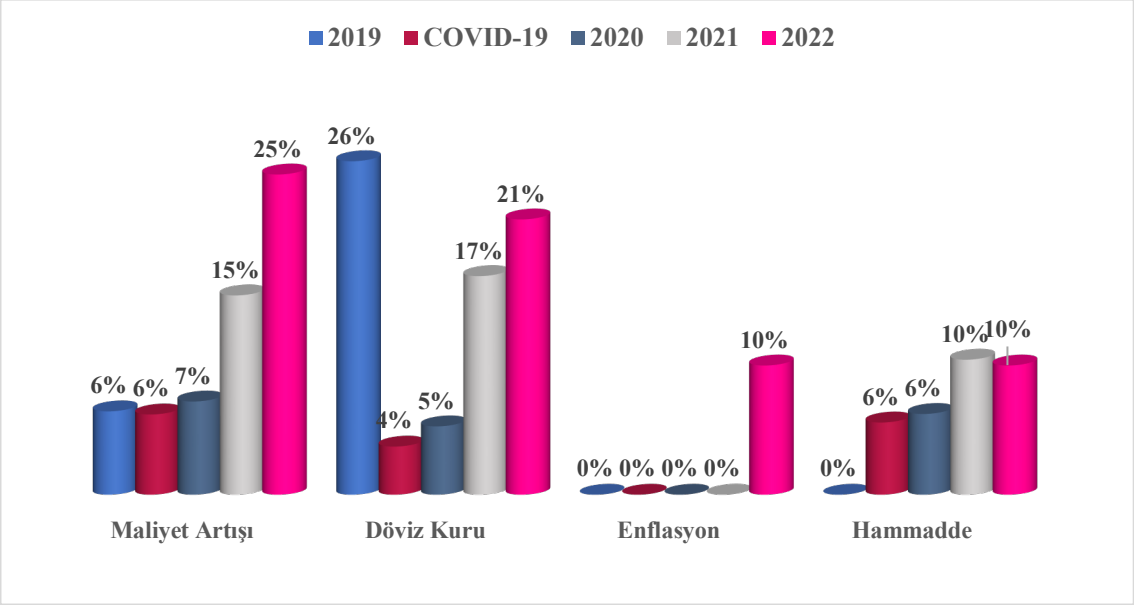
Rekabet: 2021'de gündeme giren rekabet sorunun 2022'de en önemli problemlerden birisi haline geldiği belirtilmiştir. Denetimlerin arttırılması ve ekonomik istikrarın sağlanmasıyla bu sorunun çözüleceği ifade edilmiştir.

Döviz Kuru: Kurdaki volatilitenin tahmin edilebilirliği düşürdüğü aktarılmıştır. TL'nin değerini koruyabilecek politikaların gündeme alınması gerektiği belirtilmiştir.

Kalifiye Personel: Firmaların sektördeki kalifiye çalışanı tutmakta zorluk çektiği, döviz kurunun yükselmesine bağlı olarak ücret beklentilerinin karşılanmakta zorluk oluşturduğu belirtilmiştir. Döviz kurunun makul seviyelerde istikrarlı seyretmesi ve mesleki eğitimlerin arttırılması önerilmiştir.

2.4.7. İmalat Sektörü

2019-2022 yılları arasında imalat sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 30. 2019-2022 Yılları Arasında İmalat Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Maliyet Artışı: 2019'dan bu yana sektörün önemli problemlerinden birisi olan maliyet artışı son üç yılda hızlı bir artış göstermiştir. Girdiler üzerindeki fiyat artışının maliyetlere yansıdığı belirtilmiştir. Kurdaki yükselişin, maliyet artışının diğer bir sebebi olduğu belirtilirken stoklu çalışmayı tercih eden firmaların özkaynak sorunlarıyla yüzleştiği belirtilmiştir. Firma bazında küçülmeye gidilmesi, stoklu çalışma biçimi, yabancı kaynak kullanımının azaltılması, yurt içinde hammadde üretiminin arttırılması ve işçilik maliyetlerinin artışının önlenmesi önerilmiştir.

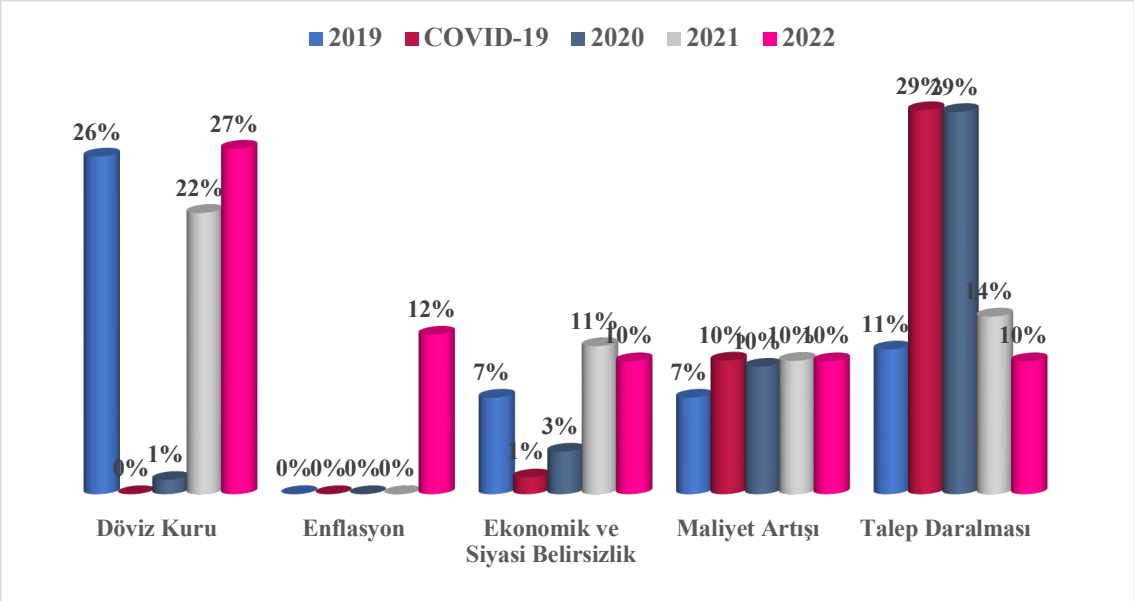
Döviz Kuru: İthal girdi kullanım yoğunluğu yüksek olan bu sektörde, döviz kurunun yüksek seyri 2019'da zirveye ulaşmış ve önemli sorunlar listesine yeniden gündeme girdiğini göstermiştir. Yılın ilk yarısında döviz kurunun volatil olması bir sorun olarak nitelendirilirken yılın ikinci yarısı için döviz kurunun yüksek oluşu sorun olarak nitelendirilmiştir. Kur riskinin yaşanmaması için türev araçların kullanımı hakkında bilgilendirmenin arttırılması, kurda öngörülebilirliğin arttırılması ve faiz oranlarının regüle edilmesi çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Enflasyon: 2022'de gündeme giren enflasyon, fiyatlama hususunda zorluklara sebep olmuştur. Fiyat istikrarının sağlanması, maliyetlerin artışının önüne geçilmesi ve hammaddesinin yerli ürünler olduğu yeni ürünlerin piyasada üretilerek dolaylı yoldan enflasyonun düşürülmesi önerilmiştir.

Hammadde: Sektörde hammaddeye erişim sorununun kronik hale geldiği görülmektedir. Tedarik zincirinin COVID-19'un ardından kırılganlaştığı görülmekle birlikte ithal ürünlere bağımlılığın azaltılması, sektörde hammadde üretimini temele alan bir seçmeci yaklaşım sergilenmesi ve üretim açığının kapatılması ve tedarik zincirlerindeki sorunun dünya genelinde atılacak adımlarla çözülmesi önerilmiştir.

2.4.8. Ticaret Sektörü

2019-2022 yılları arasında ticaret sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 31. 2019-2022 Yılları Arasında Ticaret Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Döviz Kuru: Döviz kurundaki dalgalanma ithalata dayalı iş ve işlemlerin ağırlıkta olduğu firmalarda satış sorununa yol açarken kurdaki belirsizliğin öngörülebilirliği azalttığı ifade edilmiştir. Kurlardaki öngörülebilirliğin arttırılması, faiz ve döviz kuru arasındaki ilişkinin düzenlenmesi ve tahsil esnasında döviz kuru değerlemesi yapılması önerilmiştir.

Enflasyon: İthal ürünlerin kullanılması durumunda fiyatların kaçınılmaz olarak yükselerek fiyat istikrarının bozulduğu belirtilmiştir. Alım gücünün düştüğü ifade edilirken, fiyatlarda istikrarın sağlanması, serbest piyasa koşullarının iyileştirilmesi ve manipülatif/spekülatif piyasa hareketliliğinin önlenmesi çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

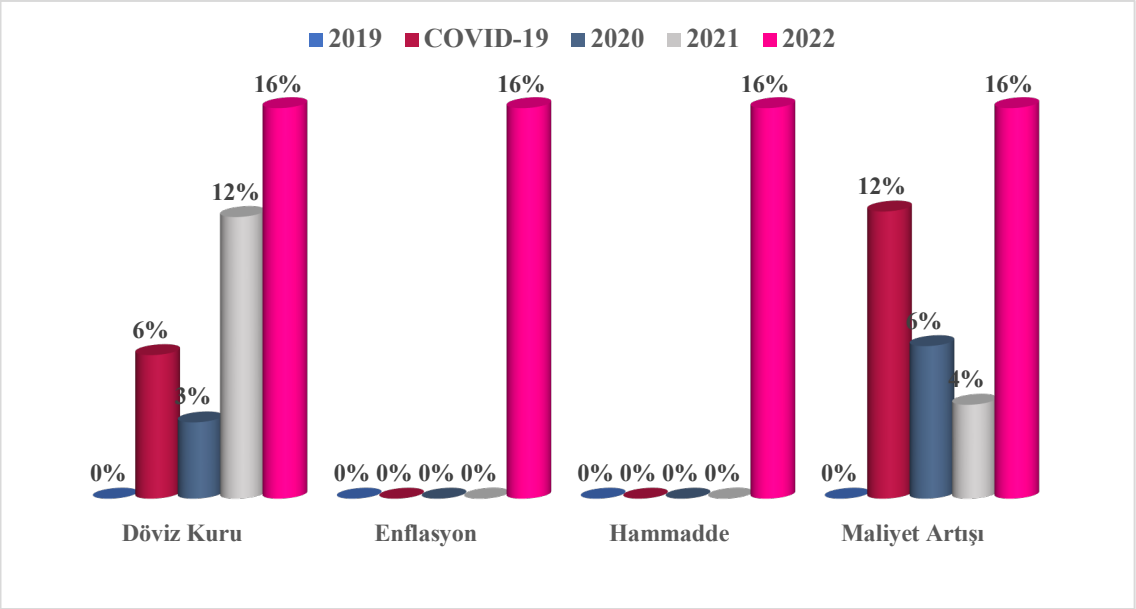
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Ekonomik manada yaşanan belirsizliğin ekonomik güven ortamı üzerinde ciddi etkilerinin olduğu aktarılmıştır. İlgili makroekonomik politikaların revize edilmesi, kalıcılığı yüksek politikaların hayata geçirilmesi ve güven ortamının yeniden tahsisinin önerilmiştir.

Maliyet Artışı: Girdi fiyatlarındaki artışın maliyet artışına sebebiyet verdiği belirtilirken geçmiş dönemlerdeki oranına bakılarak da sorunun sektörde kronikleşmiş hale geldiği görülmektedir. Alımların miktar bazında arttırılmasıyla stoklu çalışmanın sorunu kısmi bir çözüme ulaştırabileceği belirtirken yapısal reformların gerekliliği vurgulanmıştır.

Talep Daralması: Pandemi etkisiyle en yüksek seviyeye ulaşan sorunun yıllar içerisinde azalma eğiliminde olduğu görülse de sektör için önemini halen korumaktadır. Talebin ertelenebilir oluşu ve yüksek fiyatlar daralmanın sebebi olarak görülmüştür. Alım gücünün yükseltilerek satışların arttırılabileceği belirtilmiştir.

2.4.9. Bilişim Sektörü

2019-2022 yılları arasında bilişim sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 32. 2019-2022 Yılları Arasında Bilişim Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

Döviz Kuru: 2020'ye kıyasla 5 kat üzerinde bir artışı olan sorunun öngörülebilirliği düşürdüğü ifade edilmiştir. Etkinliğin arttırılabilmesi için döviz kurunda istikrarın sağlanması ve faiz ve kur politikasının düzenlenmesi önerilmiştir.

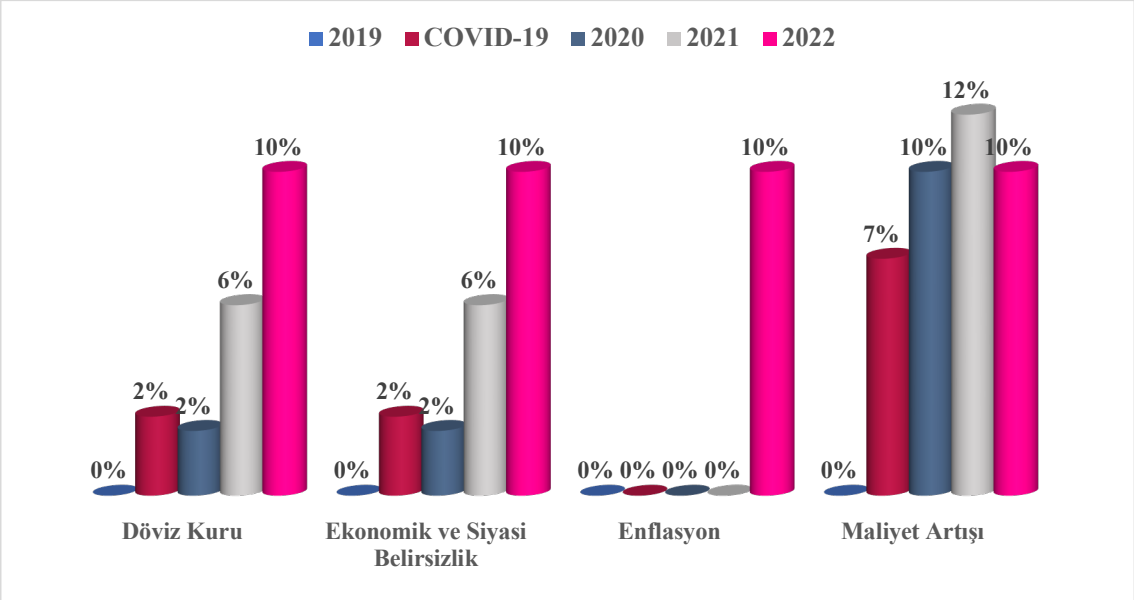
Enflasyon: Fiyatlar genel seviyesindeki yükselişin ardından firmaların maliyet öngörüsü yapma hususunda zorlandığı belirtilmiştir. Enflasyon politikalarının revize edilmesi önerilmiştir.

Hammadde: Özellikle çip tedarikinde zorlanıldığı belirtilse de sektör genelinde hammadde tedarik zincirinde aksama olduğu belirtilmiştir. Teknoloji ağırlıklı üretimin desteklenmesi ve üretimde artışa gidiş çözüm olarak sunulmuştur.

Maliyet Artışı: Kur artışının ithal girdi maliyetlerini arttırdığı belirtilmiştir. Pandemi döneminden itibaren azalma eğiliminde olan sorunun 2022 itibariyle hızlı yükselişi, sorunun çözülemeden gündemde kaldığını göstermiştir. Kamudan elde edilen kaynaklarda kur sabitlemesinin yapılması, enflasyonda istikrarın sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

2.4.10. Sağlık Sektörü

2019-2022 yılları arasında sağlık sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 33. 2019-2022 Yılları Arasında Sağlık Sektöründe Görülen Başlıca Sorunlar

Döviz Kuru: 2022 yılında sektörün en önemli problemlerinden birisi döviz kurunun yüksekliğinden ötürü olduğu belirtilmiştir. Kısa vadede kurun stabil seyrettiği dönemlerde

opsiyon ya da *forward* sözleşmeler yapılarak kur yükselişleri nedeni ile ithalat maliyetinin kısmen de olsa kontrol altına alınabileceği ve uzun vadede ise döviz kuruna öngörülebilirlik kazandırılması gerektiği belirtilmiştir.

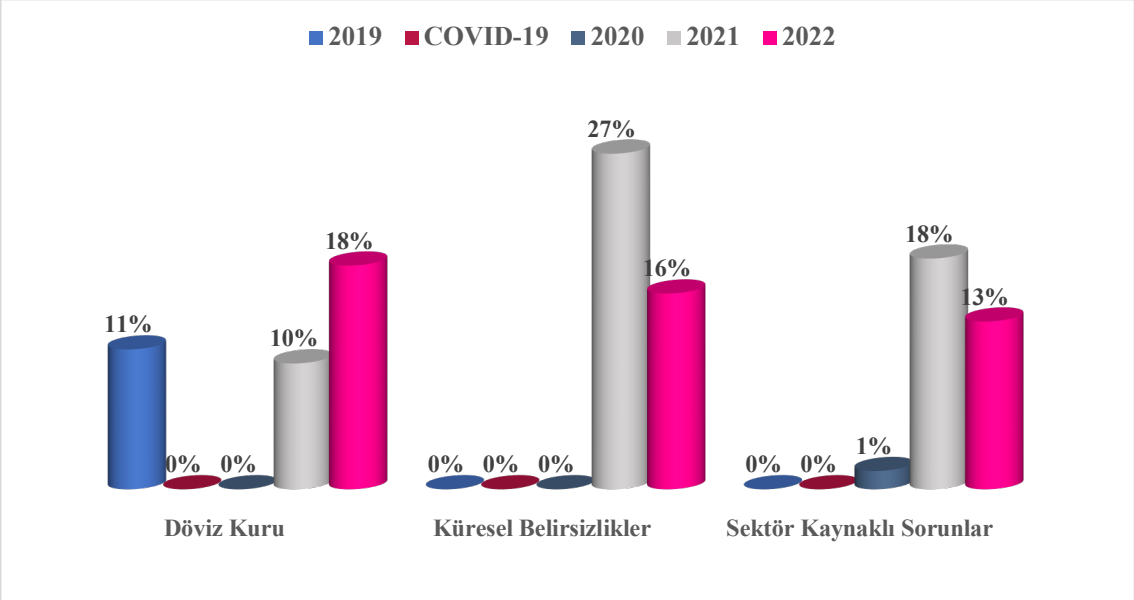
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: 2020 yılından itibaren kademeli bir artışın olduğu sorunda ekonomide belirsizliklerin olduğunu bu sebeple de geleceğe dair tahminlerin yapılmasının önünde engeller olduğu aktarılmıştır. Güven ortamının tahsisi ve öngörülebilirliğin arttırılması için makro anlamda politika revizyonları yapılması tavsiye edilmiştir.

Enflasyon: Döviz kurundaki volatilite nedeniyle fiyatlandırma sorunlarının ortaya çıktığı aktarılmıştır. Fiyatlama kabiliyetlerini yükseltecek şekilde enflasyonda istikrar önerilmiştir.

Maliyet Artışı: 2021'e oranla bu sorunda bir düşüş yaşandığı görülse de hâlen sektörün en önemli problemleri arasında yer almaktadır. Maliyeti artan ürünlerin iç piyasada üretilebilmesi için gerekli teşviklerin kamu otoritesi tarafından yapılması ve firmaların finansmana erişiminin kolaylaştırılması önerilmiştir.

2.4.11. Lojistik ve Taşımacılık Sektörü

2019-2022 yılları arasında lojistik ve taşımacılık sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 34. 2019-2022 Yılları Arasında Lojistik ve Taşımacılık Sektöründe Görülen Sektöründe Başlıca Sorunlar

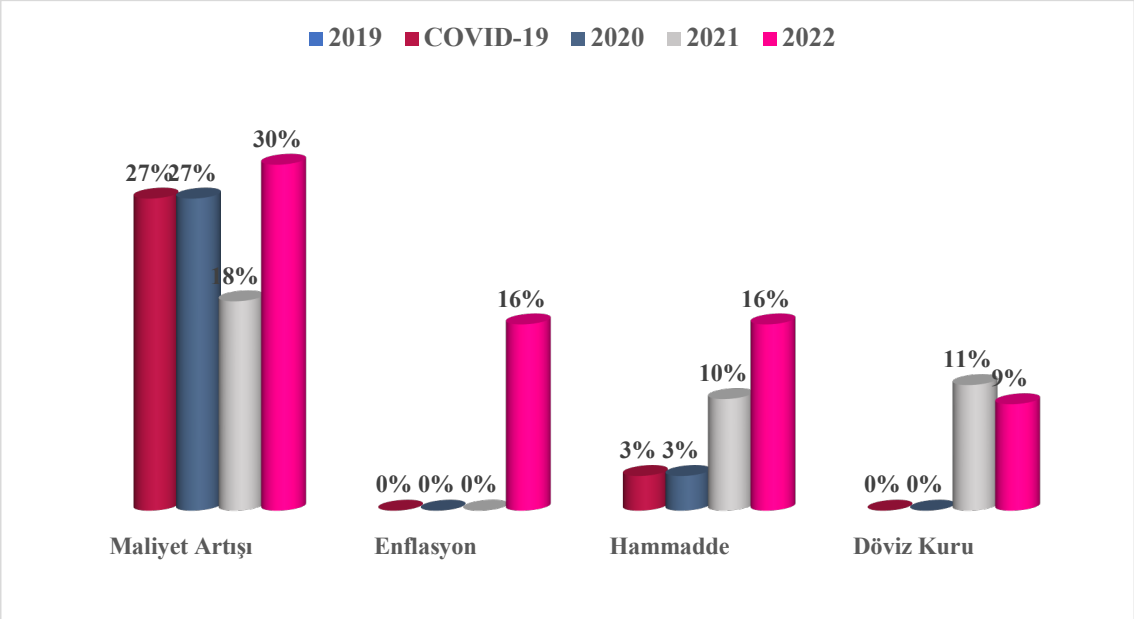
Döviz Kuru: Sorunun 2021 yılından itibaren artma eğiliminde olduğu gözlenirken kurdaki dalgalanmanın ve yüksekliğin maliyetler üzerinde etkisi olduğu gibi geleceğe yönelik adımlar atılmasının zorlaştığı aktarılmıştır. Döviz kurundaki yükselişin ve dalgalanmanın kamu otoritesi tarafından kontrol altına alınması gerektiği belirtilmiştir.

Küresel Belirsizlikler: Lojistik ve taşımacılıkta geçen yıla oranla küresel belirsizlik sorunun azaldığı görülse de pandemi ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nın en çok etkilendiği sektörlerden birisi olduğu aktarılmıştır. Kamu otoritelerinin ilgili küresel sorunlara çözüm üretmek konusunda iş birliği yapmaları gerektiği belirtilmiştir.

Sektör Kaynaklı Sorunlar: Firmaların özkaynak yetersizlikleri, sektörde ihracat kısıtlamalarının bulunması ve sektör özelindeki teşviklerin yetersiz kalması gibi sorunlardan söz edilmiştir. Hizmet ihracatçılarının teşvik edilmesi, organize sanayi bölgesinde lojistik merkezlere yer verilmesi ve sektör özelinde finansman desteğinin sağlanması önerilmiştir.

2.4.12. Gıda ve Tarım Sektörü

2019-2022 yılları arasında gıda sektöründe karşılaşılan başlıca sorunların karşılaştırılması ve sunulan çözüm önerilerine bu bölümde yer verilmiştir.

Şekil 35. 2019-2022 Yılları Arasında Gıda ve Tarım Sektöründe Görülen Başlıca Sorunlar

Maliyet Artışı: Zirai ürünlerin fiyatlarında dünya genelindeki artışın yanı sıra mevsimselliğin de etkisiyle maliyetlerde artış olduğu belirtilmiştir. Devlet teşviklerinin arttırılması, mamul üretimlerin arttırılması ve yerli üretimin arttırılması çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Enflasyon: Fiyatlar genel seviyesinin hızlı yükselişi firmaların en önemli problemlerinden olmuştur. Fiyat istikrarının yeniden tahsis edilmesi, belirsizliklerin azaltılarak istikrarın sağlanması önerilmiştir.

Hammadde: İyi kalitede ürüne ulaşmanın zorlaştığı belirtilirken sorunun yıllar içerisinde en yüksek seviyeye ulaştığı görülmüştür. Yerli üretime ağırlık verilmesi, sektörün yeniden düzenlemeye tabi tutulması ve tedarik zincirindeki sorunların tespit edilmesi önerilmiştir.

Döviz Kuru: İthal girdi kullanımında maliyetlerin artmasına sebep olan etken olarak gösterilen döviz kuru geçen yıla oranla düşmüştür. Standart maliyetlerin hesaplanabilmesi için döviz kurunda dengenin sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2021 itibarıyla reel sektörün yaşadığı sorunları ve bu sorunlara üretilebilecek çözüm önerilerinin neler olduğunun anlaşılması açısından İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Ekonomik Beklenti Anketleri oldukça değerlidir. Küçük, orta ve büyük ölçekli firmaların hem Türkiye açısından hem de dünya açısından gün geçtikçe artan önemi olduğu genel kabul görmüştür. Dolayısıyla ekonominin tüm paydaşları açısından yarar sağlanabilecek şekliyle ekonomik ortamın dizayn edilmesi ve gerekli stabiliteye ulaştırılması gerekmektedir. Karar alma ve uygulama süreçlerinin kolaylığı açısından küçük ölçekli firmalar avantajlı bulunurken kârlılık, yüksek limitli kredilere ulaşma imkânı ve geniş pazarlara erişim açısından orta ve büyük ölçekli firmalar avantajlı bulunmaktadır. Tüm ölçekteki şirketlerin avantajlarını kullanabilmeleri için uygun koşulların ortaya çıkarılması ve Türkiye'nin uluslararası anlamda sağlam bir ekonomik görünüme kavuşması için çaba sarf edilmiştir. Bu kapsamda, şirketlerin hayatta kalabilmesi ve uygun ekosistemi elde ederek daha da gelişebilmesi için yasal-ekonomik düzlemde birtakım düzenlemelerin yapılması gerektiği de açıktır. Bu amaç doğrultusunda, hem firmalar öngördüğü konjonktürel dalgalanmalara göre konuşlanma kapasitelerinin arttırılması hem de şirketlerin organizasyon problemlerinin ve çözümlerinin öngörülmesi açısı ekonominin gidişatının çözümlenmesi açısından kritiktir.

Bu çalışmayla birlikte İstanbul'da yer alan 300'den fazla firmanın 13 sektörün ve 2 farklı ölçeklendirme sistemine göre ayrı ayrı kategorize edilmiş üç farklı büyüklükteki firmalar açısından ekonominin genel seyrinin izlenmesi ve sorunlarının tespit edilmesine imkân sağlanmıştır. Endeks açısından bakıldığında sektörlerde ve ekonomik projeksiyonda gerçekleşebilecek kırılmalar görülmüş, sorun ve çözüm önerileri tarafından bakıldığında ise karşılaşılan/karşılaşılması muhtemel olan sorunlara birincil bakış açısıyla yaklaşma fırsatı bulunmuştur.

İYMMO Ekonomik Beklenti Endeksi sonuçlarına göre, beklentilerin artış trendi izlediği görülmüştür. Bu kapsamda küçük ve orta ölçekli firmaların nispeten ekonomik beklentilerinin düştüğü ancak önerilen çözüm önerilerinin uygulanması akabinde artışa geçebileceği ifade edilmiştir. Sektörler açısından beklentiler değişkenlik gösterse de genel anlamda ekonomik beklentilerin pozitif trend izlediği saptanmıştır. Ayrıca, endeks sonuçlarının ekonomik büyümeyle eşgüdümlü gittiği gözlemlenmiştir. Buradan hareketle, YMM'nin gelecek projeksiyonuna ilişkin ekonomi tahminlemelerinde başarılı olduğu

söylenebilse de büyümenin hesaplanma metodolojisi ile ekonomik beklenti endeksinin hesaplama metodolojisi birbirinden farklı olduğu için eş değer bir eğilim taşımak zorunda olmadığı da gözden kaçırılmamalıdır.

Sorun ve çözüm önerilerinde COVID-19 etkisiyle ortaya çıkan belirsizliklerin yavaş yavaş gündemden çıktığı, bazı sektörlerde oluşan yoğun talep ya da talep yetersizliği dolayısıyla sektör bazlı sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Talep tarafından baskı gören firmalar kapasite kullanımlarında, hammadde tedariklerinde ve kalifiye eleman bulmakta sıkıntı yaşamışlardır. İşletmelerin ölçeklerine göre sorunları farklılaşmakla birlikte küresel belirsizlik, döviz kuru ve talep daralması başlıca sorunlar olmaya devam etmiştir.

Şirketlerin çözüm önerilerine bakıldığında; ekonomik manada düzelmelerin yaşanabilmesi için küresel belirsizliklerin üstesinden gelinmesi, pandemiye dair çözüm süreçlerinin hız kazandırılması, tedarik zincirlerindeki aksamaların çözülmesi, döviz kurunda stabilizasyonun sağlanması, finansman anlamında kaynak transferlerinin sağlanabilmesi için şirketlerin talep ve beklentilerine uygun esneklikler yapılması önerileri sunulmuştur.

